

Notatki o chodzeniu

Opis i dokumentacja

Akademia Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu,
Szkola Doktorska

Tytuł dysertacji w oryginale: **Walking as Artistic Practice and Research;
Notes on Walking: Dandelion has no Field**

Tytuł dysertacji w języku polskim: **Chodzenie jako praktyka i badania artystyczne;
Notatki o chodzeniu: Dmuchawiec bez pola**

Praca doktorska w dziedzinie sztuki, dyscyplina: sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki

Promotor: **prof. Aleksandra Janik**

Autor: **Sepa Sama**

Przekład na język polski: **dr Rafał Augustyn**

Wrocław, 2022

Copyright © 2022 by Sepa Sama
All rights reserved.
Contact: [sepasama \[at\] ucla.edu](mailto:sepasama@ucla.edu)
ISBN: 978-91-527-4436-9

Wysiedleńcom na naszej planecie

„Passing, glimpsing, everything seems accidentally but miraculously sprinkled with beauty¹.”

„Przechodząc, zerkając, wszystko wydaje się niby przypadkowo a jednocześnie cudownie okraszone pięknem.”

—Virginia Woolf

¹Keri Smith, *The Wander Society* (London, Uk Penguin Books Australia, 2016).

Rycina 1. Matka i dziecko idące obok siebie. Valldaura Labs, Hiszpania, 2022. Zdjęcie: Sepa Sama.

Spis treści

1. Streszczenie i słowa kluczowe, 8
2. Podziękowania, 9
3. Wstęp, 16
4. Metodologia, 26
5. Fotografia, 27
6. Chodzenie, 32
7. Pisanie, 37
8. Ściany badawcze, 73
9. Książki, 82
10. Podsumowanie, 90
11. Zdjęcia o chodzeniu, 91
12. Bibliografia, 119
13. Ryciny, 124
14. Źródła internetowe, 128

Rycina 2. Na zewnątrz, Karlshamn, Szwecja, 2022. Zdjęcie: Sepa Sama.

1. Streszczenie i słowa kluczowe

Streszczenie

Chodzeniu towarzyszyły tysiące notatek. Początkowo, celem wędrowca była fotografia, tak więc chodził, czasem nawet 9 godzin dziennie, aby znaleźć odpowiednie ujęcie do uwiecznienia. Wraz z upływem dni, miesięcy i lat, wędrowiec zdał sobie sprawę z pewnej rzeczy - nie wędruje po to, by fotografować, ale po to, by po prostu iść. I zamiast zostać fotografem, stał się wędrowcem. Zgłaszając swój projekt badawczo-artystyczny, zaproponował hybrydę chodzenia i fotografii o nazwie „Strip Cities”, której celem miała być dokumentacja miasta w formie książki na wzór pracy Eda Ruscha dot. Sunset Strip w Los Angeles². Po akceptacji projektu badawczo-artystycznego, doktorant coraz bardziej skupiał się na chodzeniu jako temacie badań artystycznych, zbierając literaturę na temat chodzenia i odkrywając ogrom tego dotychczas mało zbadanego obszaru badawczego. Jednocześnie wędrowiec nie porzucił aparatu fotograficznego, lecz dokumentował swoją wędrówkę patrząc przez nowy pryzmat na sam proces chodzenia. W trakcie całego projektu badawczo-artystycznego wykonano tysiące zdjęć. *Notes on Walking: Dandelion has no Field* [Notatki o chodzeniu: Dmuchawiec bez pola] to skromny rezultat wysiłków pisarskich, zbierania i porządkowania informacji na temat chodzenia podczas moich studiów. Książka została wydana w formie leksykonu A-Z, któremu towarzyszą zalecenia, pytania i metafory dotyczące chodzenia. Praca ta pokazuje jak obszerny jest temat chodzenia i jak jest nam bliski, czyniąc nas tych, kim jesteśmy jako ludzie w naszych działaniach, myślach i języku.

Słowa kluczowe

Notatki o chodzeniu, dokumentowanie chodząc pieszo, kontekst chodzenia, zalecenia i pytania dotyczące chodzenia, warsztaty o chodzeniu, metafory związane z chodzeniem.

² Edward Ruscha, *Every Building on the Sunset Strip* (Los Angeles, Calif.: Privately Printed By The Artist, 1970).

2. Podziękowania

Niniejsza praca powstała dzięki hojności dzielenia się wiedzą i życzliwości niżej wymienionych osób. Z całego serca dziękuję za tę szansę, by móc iść dalej.

prof. Aleksandra Janik

dr Annika Olofsdotter Bergström

dr Pirjo Elovaara

dr Zuzanna Dyrda

Torun Ekstrand

Emina Kovacic

Kirsti Emaus

Karin Sandahl Andrén

Malena Sandgren

Lisa Andersson

dr Agnieszka Bandura

prof. Maria Kostyszak

prof. Jakub Jernajczyk

prof. Vytautas Michelkevičius

dr Anita Wincencjusz-Patyna

dr Basia Sliwinska

Zofia Reznik

dr Mehmet Kahyaoğlu

prof. Catharina Nord

dr Ebba Högström

dr Paweł Jarnicki

dr Paweł Drabarczyk

dr Anna Sałamacha

dr Jerzy Luty

dr Agata Szuba

prof. Andrzej Bator

Marta Włodarczyk

Paulina Zaweracz

Anna Kida

Carmen Constantinescu

Andrea Nordwall

dr Sarah Epping

Wojciech Kołacz

dr Paweł Puzio

dr Aleksandra Tryniecka

dr Rafał Augustyn

Jumana Hamdani

Dwayne Oyler

dr Auday Hattem

dr Zayad Motlib

Katinka Schartau

Karen Lohrmann

prof. Michael Rotondi

prof. Thom Mayne

prof. Orhan Ayyüce

dr Charlotte Biszewski

Varvara Tokareva

dr Diego Gutierrez Valladares

Jasmin Schaitl

Sana Shahid

Jana Kukaine

Wiktoria Kruk

Katerina Kouzmitcheva

Dominika Otto

Ziba Karbassi

dr Tulay Atak

dr Cem Kayatekin

dr Zachary J. Stickney

dr Pourya Nazemi

Toomas Tilk

Martin Paull

Daniel Sama

Jaleh Alavi

prof. Bahram Khamjani

dr Sepideh i dr Khashayar Khomjani

Ariane i Kian Khomjani

Sepideh Khosrowjah

Tirdad Ghadiri

Nazhat Yazici

Savana Hamdani

Yazin Hadid

Rowaid Hadid

Wisam Hadid

Hala Al-Hamdani

Suma Hoshnau

Harith Hoshnau

Nasir Emami

Michael Johansson

Anna Rönneholm

Karola Eriksson

Eva Lindholm

Ann Nilsson

Frida Svantesson Jinnesten

Nuno Braumann

Eva zu Beck

Bart Geerts

Dominique Lämmli

dr Diāna Zandberga

dr Till Ansgar Baumhauer

Monika Aan i Janno Bergmann

dr Monika Wołoszyn-Domagała

Azadeh Pourzand i Gleb Zhukov

dr Varvara Guljajeva i Mar Canet

Érica Faleiro Rodrigues i Deirdre O´Toole

Matilda i Peyman (Nomad’s Trails)

dr Beatriz Pomés Jiménez i dr Sef Hermans

prof. Frank Westermeyer i Sylvie Boisseau

Bronwen Thornton, Jim Walker i dr Rodney Tolley

Rycina 2.1 Kwiaty przydrożne. Karlshamn, Szwecja, 2022. Zdjęcie: Sepa Sama.

Rycina 2.2 Spacerując wzdłuż drogi, Barcelona, Hiszpania, 2022. Zdjęcie: Sepa Sama.

3. Wstęp

Chodzenie jest metodą poznawania świata!

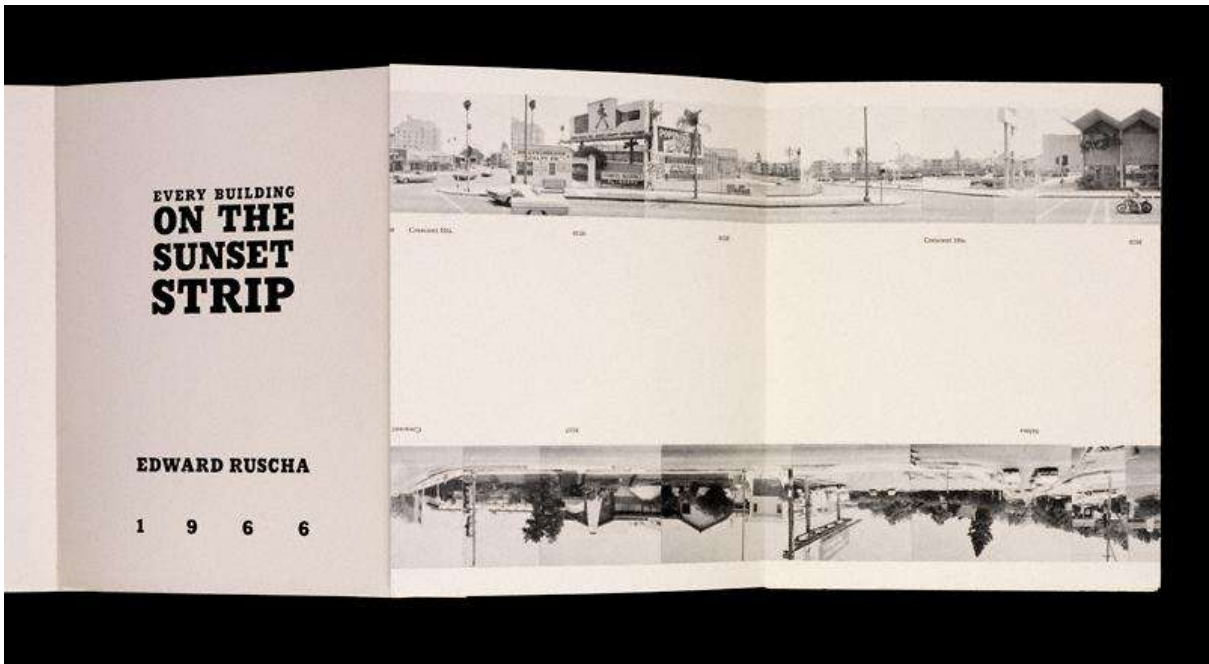
Dla Ansel Adamsa było to Yosemite³, dla mnie - chodzenie. Przestrzeń do której można uciec od wszystkich problemów tego świata z aparatem fotograficznym zawieszonym na szyi i piórem w dłoni. Gdy chodzę, czuję się jak w domu. Poprzez moją pracę *Notes on Walking: Dandelion has no Field* chcę podzielić się wędrówką w głąb naszego człowieczeństwa. Temat jest nam tak bliski jak oddychanie, jednak przez to często niedostrzegalny.

Niniejsza praca jest opisem i dokumentacją towarzyszącą do *Notes on Walking: Dandelion has no Field*, która jest moją artystyczną rozprawą doktorską i dziełem sztuki. Jak opisałem w streszczeniu, podczas moich długich spacerów do tematu chodzenia doprowadziła mnie fotografia. Moimi wczesnymi inspiracjami byli Ed Ruscha⁴ wraz z jego fotodokumentacją Sunset Strip w Los Angeles (Rycina 3.1) i minimalistycznymi notatkami (Rycina 3.2) oraz Susan Sontag⁵, która odkryła dla mnie tajemniczą tematykę kampu w jej prostej i związanej narracji (Rycina 3.3).

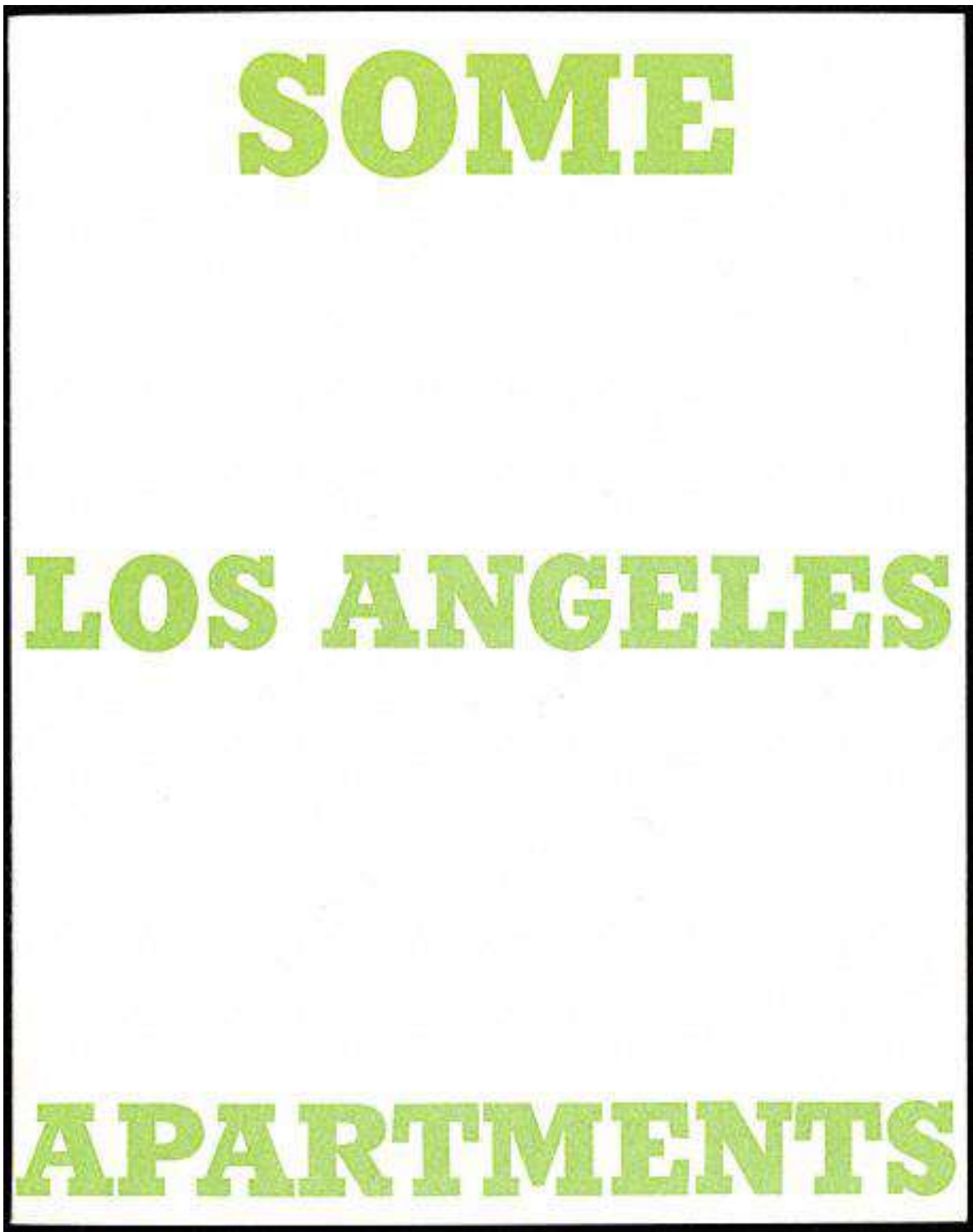
³ Ansel Adams and William A Turnage, *Sierra Nevada : The John Muir Trail* (New York: Little, Brown And Co, 2006).

⁴ Edward Ruscha, *Every Building on the Sunset Strip* (Los Angeles, Calif.: Privately Printed By The Artist, 1970).

⁵ Susan Sontag, *Notes on "Camp"* (Partisan Review, 1964).

Rycina 3.1 "Every Building on the Sunset Strip," 1966, Ed Ruscha. The Getty Research Institute

Rycina 3.2 "Some Los Angeles Apartments," 1965, Ed Ruscha. The Getty Research Institute

"One should either be a work of art, or wear a work of art."
- *Phrases & Philosophies for the Use of the Young*

1. To start very generally: Camp is a certain mode of aestheticism. It is one way of seeing the world as an aesthetic phenomenon. That way, the way of Camp, is not in terms of beauty, but in terms of the degree of artifice, of stylization.
2. To emphasize style is to slight content, or to introduce an attitude which is neutral with respect to content. It goes without saying that the Camp sensibility is disengaged, depoliticized -- or at least apolitical.
3. Not only is there a Camp vision, a Camp way of looking at things. Camp is as well a quality discoverable in objects and the behavior of persons. There are "campy" movies, clothes, furniture, popular songs, novels, people, buildings. . . . This distinction is important. True, the Camp eye has the power to transform experience. But not everything can be seen as Camp. It's not *all* in the eye of the beholder.
4. Random examples of items which are part of the canon of Camp:

Zuleika Dobson
Tiffany lamps
Scopitone films
The Brown Derby restaurant on Sunset Boulevard in LA
The Enquirer, headlines and stories
Aubrey Beardsley drawings
Swan Lake
Bellini's operas
Visconti's direction of *Salome* and *'Tis Pity She's a Whore*
certain turn-of-the-century picture postcards
Schoedsack's *King Kong*
the Cuban pop singer La Lupe
Lynn Ward's novel in woodcuts, *God's Man*
the old Flash Gordon comics
women's clothes of the twenties (feather boas, fringed and beaded dresses, etc.)
the novels of Ronald Firbank and Ivy Compton-Burnett
stag movies seen without lust

Rycina 3.3 Fragment "Notatek o kampie" autorstwa Susan Sontag

Tematyka chodzenia jest również czymś tajemniczym. Jak wskazuje Rebecca Solnit⁶, wielu filozofów chodziło, ale niekoniecznie rozprawiało o chodzeniu. Solnit omawia temat wędrowania w swojej książce pt. „Wanderlust” [„Zew włóczęgi”], w której w długich i szczegółowych fragmentach o chodzeniu (Rycina 3.4) przedstawia mocne osadzenie tej tematyki w naszych miastach, wsiach, kulturze, środowisku, narzędziach, czasach, prawie, ukształtowaniu terenu, ścieżkach etc.

Jej publikacja stanowi punkt odniesienia dla wielu (jeśli nie wszystkich) pisarzy podejmujących obecnie tematykę chodzenia. Wielu, np. Frederic Gros⁷ (Rycina 3.5), podąża jej śladem (metafora chodzenia), ujmując ten temat jako zbiór przykładów z filozofii, literatury i historii.

W przeciwieństwie do Solnit i Grosa (od których wiele się nauczyłem o chodzeniu), podszedłem do pisania o chodzeniu inaczej, podobnie jak Ed Ruscha w swoich prostych i konceptualnych notatkach, obejmujących zarówno chodzenie samo w sobie, jak i jego kontekst - gdy chodzimy, czytamy, odczuwamy i widzimy.

⁶ Rebecca Solnit, *Wanderlust: A History of Walking* (Granta Books, 2014).

⁷ Frederic Gros, *A Philosophy of Walking* (London England: Verso, 2015).

laden with the day's spectacles, the photographers leaving us not their walks, as poets do, but the fruits of those walks. Whitman, however, had no successor until after the war, when Allen Ginsberg stepped into his shoes, or at least his loose long lines of celebratory ranting.

Ginsberg is sometimes claimed as a San Franciscan, and he found his poetic voice during his time there and in Berkeley in the 1950s, but he is a New York poet, and the cities of his poems are big, harsh cities. He and his peers were passionate urbanists at a time when the white middle class was abandoning city life for the suburbs (and though many of the so-called Beats gathered in San Francisco, most wrote poetry about things more personal or more general than the streets they thronged, or used the city as a gateway to Asia and the western landscape). He did write about suburbs, notably in his "Supermarket in California," in which he summoned up a supermarket where the abundance of produce and shopping families makes wry comedy of the dead gay poets—Whitman and Federico García Lorca (a New Yorker from 1929 to 1930)—cruising the aisles. But otherwise his early poems burst with snow, tenements, and the Brooklyn Bridge. Ginsberg walked considerably in San Francisco and in New York, but in his poems walking is always turning into something else, since the sidewalk is always turning into a bed or a Buddhist paradise or some other apparition. The best minds of his generation were "dragging themselves through the negro streets at dawn looking for an angry fix," but they immediately commenced to see angels staggering on tenement roofs, eat fire, hallucinate Arkansas and Blake-light tragedy, and so on, even if they did afterward stumble to unemployment offices and walk "all night with their shoes full of blood on the snowbank docks waiting for a door in the East River to open. . . ."

For the Beats, motion or travel was enormously important, but its exact nature was not (save for Snyder, the true peripatetic of the bunch). They caught the tail end of the 1930s romance of freighthoppers, hobos, and railroad yards, they led the way to the new car culture in which restlessness was assuaged by hundreds of miles at 70 m.p.h. rather than dozens at 3 or 4 on foot, and they blended such physical travel with chemically induced ramblings of the imagination and a whole new kind of rampaging language. San Francisco and New York seem pedestrian anchors on either side of the long rope of the open road they traveled. In the same mode, one can see the shift in country ballads: sometime in the 1950s

THE STREET "In a charming sally, *Mme de Genarain* one day said that for the Parisian, walking is not taking

disappointed lovers stopped walking away or catching the midnight train and began driving, and by the 1970s the apotheosis of eighteen-wheeler songs had arrived. Had he lived that long, Kerouac would've loved them. Only in the first section of *Kaddish*, when Ginsberg gives over singing of his generation and his pals to mourn his mother, do the act and the place remain particular. The streets are repositories of history, walking a way to read that history. "Strange now to think of you, gone without corsets & eyes, while I walk on the sunny pavement of Greenwich Village," it opens, and as he walks Seventh Avenue he thinks of Naomi Ginsberg in the Lower East Side, "where you walked 50 years ago, little girl—from Russia / . . . then struggling in the crowds of Orchard Street toward what? / —toward Newark—" in an antiphony of her city and his, joined in later sections by their shared experiences during his childhood.

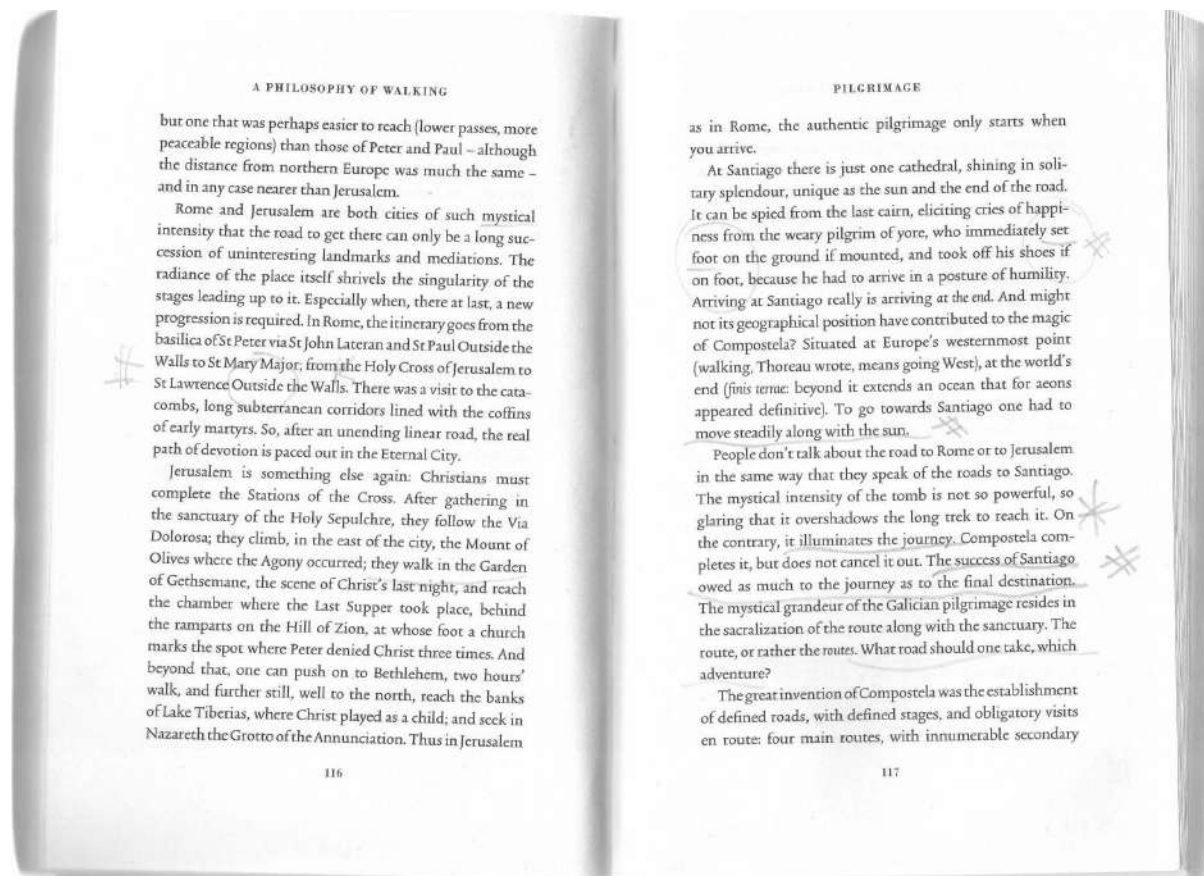
Handsome as a marble statue, Frank O'Hara was as unlike Ginsberg as a gay poet born the same year could be, and he wrote about far more delicate diurnal adventures. Ginsberg's poetry was oratorical—jeremiads and hymns to be shouted from the rooftops, O'Hara's poetry is as casual as conversation and sequenced by strolls in the street (among his book titles are *Lunch Poems*—not about eating but about lunchtime excursions from his job at the Museum of Modern Art—*Second Avenue*, and the essay collection *Standing Still and Walking in New York*). While Ginsberg tended to speak to America, O'Hara's remarks often addressed a "you" who seemed to be an absent lover in a silent soliloquy or a companion on a stroll. The painter Larry Rivers recalls, "It was the most extraordinary thing, a simple walk" with O'Hara, and O'Hara wrote a poem titled "Walking with Larry Rivers." Walking seems to have been a major part of his daily repertoire, as well as a kind of syntax organizing thought, emotion, and encounter, and the city was the only conceivable site for his tender, street-smart, and sometimes campy voice celebrating the incidental and the inconsequential. In the prose-poem "Meditations in an Emergency" he affirmed, "I can't even enjoy a blade of grass unless I know there's a subway handy, or a record store or some other sign that people do not totally regret life. It is more important to affirm the least sincere; the clouds get enough attention as it is. . . ." The poem "Walking to Work" ends

I'm becoming
the street.

exercise—it is searching. . . . *The Parisian truly seems an explorer, always ready to set off again, or, better like*

Rycina 3.4 Fragment „Zewu włóczęgi” autorstwa Rebeci Solnit. Mimo iż jest ona jedną z najważniejszych pisarek poruszających temat chodzenia, a wielu innych autorów (np. Frederic Gros) popęniło podobne prace w tej tematyce, osobiście zdecydowałem się na inne podejście do tego tematu, bazujące na minimalistycznych notatkach o szerszym zasięgu. Choć notatki te są bardzo krótkie, są liczna jak nasiona, ukazując w ten sposób istotę tego czym jest chodzenie i jak poprzez chodzenie w pozycji wyprostowanej staliśmy się ludźmi⁸.

⁸ Robert Gardner, *Human Evolution* (New York: Franklin Watts, 1999).

Rycina 3.5 „Filozofia chodzenia” Frederica Grosa stanowi doskonały przykład pisania o chodzeniu, jednakże nie obejmuje tej tematyki w pełni, gdyż brakuje w niej dogłębnego omówienia przykładów.

Zapoznałem się z ponad 200 książkami (Rycina 3.6) na temat chodzenia w celu określenia kontekstu dla mojej pracy (link do pełnej listy książek znajduje się w sekcji Źródła internetowe). Ponieważ jednym z kryteriów pracy doktorskiej jest stworzenie czegoś nowatorskiego i unikatowego, zacząłem spisywać krótkie notatki na temat chodzenia, próbując w ten sposób nakreślić zakres tematyki dotyczącej chodzenia poprzez pisanie. Pracując na tych małych fragmentach, którym zgodnie z zaleceniem Olgi Tokarczuk⁹ powinniśmy zaufać, powoli zacząłem dostrzegać jak daleko sięga temat chodzenia - zarówno wewnątrz nas, jak i na zewnątrz, w naszym otoczeniu, jak jest nam bliski i w jaki sposób kształtuje ludzkie języki poprzez nasze ciała. Jeśli ludzkość obejmuje 4 sfery, chodzenie zajmuje 3 z nich. I właśnie dlatego wielu filozofów ignorowało dyskusje na ten temat, ponieważ jest on trudno uchwytne, nie jest łatwo go sprecyzować, na co wskazuje podtytuł mojej pracy: *Dandelion has no Field* [*Dmuchawiec bez pola*].

⁹ Tokarczuk, Olga. „Czuły narrator.” Wykład noblowski, 2018.

Rycina 3.6 Książki na temat chodzenia, z którymi się zapoznałem oraz skrzynia wypełniona notatkami

o chodzeniu.

W książce *Notes on Walking: Dandelion has no Field*, która jest załączona do tego dokumentu (ponadto link do wersji PDF książki znajduje się w sekcji Źródła internetowe), notatki wraz z towarzyszącymi zdjęciami ułożono w porządku alfabetycznym. Książka zawiera zdjęcia, ponieważ były prymarne i to właśnie od nich przeszedłem do pisania. Również dziś moje notatki powstają na bazie zdjęć. Niedawno zrobiłem zdjęcie donicy, którą posłużono się jako blokada dla samochodów i na podstawie tego zdjęcia powstała notatka - donicowa blokada, którą dodałem do leksykonu. Dzięki fotografii mogę ujmować to, co znajduję się przede mną¹⁰, a dzięki pisaniu mogę również użyć wyobraźni, aby opisać miejsca znajdujące się daleko lub te, do których nie mogę dotrzeć.

Przy pomocy notatek i zdjęć codziennie kontynuuję dokumentowanie i eksplorację tematyki chodzenia - stało się to moim nawykiem. Zawartość książki obejmuje zaledwie drobny ułamek tego, co napisałem w trakcie moich studiów doktoranckich. Szacuję, że sporządziłem ok. 60.000 notatek o chodzeniu i zrobiłem 50.000 zdjęć. Produkt finalny to zaledwie niewielka część materiału, który udało mi się uporządkować. W pracy tego rodzaju każde pojedyncze słowo, każde najmniejsze zdanie ma ogromne znaczenie - podobnie jak w wielo-tomowym perskim słowniku *Dekhody*¹¹. Jest to praca na całe życie, której celem jest kompleksowe, bezkompromisowe odwzorowanie tematyki chodzenia.

Jestem przekonany, że w ten sposób mogę lepiej zgłębić tematykę chodzenia i pokazać jej rozległość, nieskończoność i powiązanie z naszymi ciałami i językami przez miliony lat ewolucji¹².

Podjąłem się zadania, które być może mnie przerasta, ale mam nadzieję, że uda mi się przygotować nowe wydania książki z poprawkami. Muszę przyznać, że moją mocną stroną było tworzenie notatek i zdjęć, ale sam projekt książki stanowi słabość całego projektu. Przyszłe projekty będą wymagały współpracy z innymi artystami, aby usprawnić organizację pracy. Dlatego też, gdy sporządzałem jeszcze notatki, całość miała postać manuskryptu, a gdy przeszedłem do etapu projektowania książki, dodawanie notatek nie było już możliwe. Notatki sporządzałem w formie zarówno cyfrowej, jak i fizycznej, używając smartfonów, komputerów, laptopów, karteczek samoprzylepnych, tablic, taśm i makulatury. Mam teraz kosz pełen notatek o chodzeniu, które nie zostały jeszcze przepisane, a które mogłyby zostać wykorzystane w redakcji drugiego wydania książki (Rycina 3.6).

¹⁰ Daido Moriyama and Takeshi Nakamoto, *Daido Moriyama: How I Take Photographs* (Laurence King Publishing, 2019).

¹¹ Ali Akbar Dehkhoda and Mohammad Mo'ini, *Loghat-Nameh 'i Dehkhoda* (Tehran: Tehran University Press, 1958).

¹² Robert Gardner, *Human Evolution* (New York: Franklin Watts, 1999).

Rycina 3.7 Dehkhoda podczas pisania. Jego metoda podróżowania i pisania zawsze była źródłem inspiracji dla wolnych, podróżujących pisarzy. Zdjęcie za pośrednictwem Arga.

Częścią *Notes on Walking* jest seria pytań dotyczących chodzenia. Na przykład: Jak poznamy nasze środowisko? (Rycina 3.8) Chodzenie jest jednym ze sposobów ludzkiego poznania poprzez ciało, poznania ucieleśnionego¹³. W rzeczywistości to właśnie umiejętność chodzenia dała początek ludzkości. Powstaliśmy i zaczęliśmy chodzić miliony lat temu, uwolniło to nasze ręce, które mogły odtąd zająć się innymi czynnościami - od wyrabiania narzędzi, po rzeźbienie i poznawanie świata dotykiem¹⁴. W kontekście miast, cała moja edukacja wyższa i praca zawodowa, a także doświadczenie badawcze było związane z Los Angeles, które jest jednym z miast najmniej przyjaznych dla ruchu pieszego. To właśnie dlatego temat chodzenia jest dla mnie tak istotny. W Europie temat przemieszczania się pieszo nie jest tak mocno dyskutowany jak w USA i Australii, ponieważ miasta są bardziej przyjazne dla pieszych¹⁵.

¹³ Lawrence Shapiro, *Handbook of Embodied Cognition* (Routledge, 2014).

¹⁴ Robert Gardner, *Human Evolution* (New York: Franklin Watts, 1999).

¹⁵ Timothy Shortell and Evrick Brown, *Walking in the European City: Quotidian Mobility and Urban Ethnography* (Routledge, 2016).

Rycina 3.8 Jak poznajemy nasze środowisko? Barcelona, Hiszpania, 2022. Zdjęcie: Sepa Sama.

Inne pytania dotyczące chodzenia:

Atmosfera, ile kroków zajmuje pionowa wspinaczka przez atmosferę ziemską?

Odległość, co znajduje się w oddali?

Jakie zapachy pamiętasz ze swoich spacerów?

Jak zwierzęta korzystają z naszej infrastruktury?

Czy spacerujesz ze swoimi sąsiadami?

Czy jesteś typem piechura?

Co motywuje cię do wyjścia na zewnątrz?

Czy dużo chodzisz w domu?

Czy znasz rośliny w swojej okolicy?

Czy góry cię wzywają?

Czy robisz bardzo długie spacery?

Czy nie masz nic przeciwko zagubianiu się?

Co znajduje się za rogiem (metaforycznie i dosłownie)?

Transport rzeczy, w jaki sposób przenosić rzeczy poruszając się pieszo?

Jaki jest najlepszy sposób na poruszenie tematu chodzenia z perspektywy artysty?

Umysł, co się dzieje w umyśle osoby idącej?

Morza, ile mórz świata widziałeś?

Droga, skąd jesteś? Jestem z drogi.

Rycina 3.8 Spacer ze studentami jako sposób nauczania i wspólnego uczenia się w Blekinge Institute of Technology. Karlshamn, Szwecja, 2015. Więcej informacji na ten temat w raporcie dydaktycznym, link do raportu w sekcji Źródła internetowe. Początki edukacji są również związane z chodzeniem - Arystoteles chodził ze swymi uczniami po gajach, tworząc szkołę¹⁶.

¹⁶ Keri Smith, *The Wander Society* (London, UK Penguin Books Australia, 2016).

4. Metodologia

„Nie ufaj nigdy myśli, która przyszła ci na siedząco¹⁷.” —Friedrich Nietzsche

W celu opracowania *Notes on Walking* posłużyłem się następującymi metodami: fotografia, chodzenie, pisanie, lektura książek, ściany badawcze. Metody te, z których wszystkie stawiają chodzenie za punkt centralny, wyjaśnię szczegółowo w sekcjach 5-9.

Można było również posłużyć się dodatkowymi, bardziej kreatywnymi metodami, takimi jak np. kolaż, archiwizacja i tworzenie map¹⁸. W rzeczywistości wiele z naszych codziennych aktywności jest związanych z chodzeniem i coraz częściej zdajemy się odchodzić od tej idei zbyt długiego siedzenia gdy myślimy, uczymy się i pracujemy za biurkiem¹⁹, aby wykonywać różne zadania poruszając się pieszo na zewnątrz.

Rycina 4.1 Przenieś pracę na zewnątrz! Valldaura Labs, Barcelona, Hiszpania, 2022. Zdjęcie: Sepa Sama.

¹⁷ Keri Smith, *The Wander Society* (London, Uk Penguin Books Australia, 2016).

¹⁸ Keri Smith, *How to Be an Explorer of the World : Portable Life Museum* (New York: Penguin Books, 2016).

¹⁹ Frederic Gros, *A Philosophy of Walking* (London England: Verso, 2015).

5. Fotografia

W jaki sposób fotografia mogłaby prowadzić do czegoś innego zamiast skupiać się tylko na własnym rzemiośle?

John Berger pyta o misję fotografii²⁰. Co może zrobić dla nas fotografia? W mojej pracy przełożyłem fotografię na pisanie i uznałem, że fotografia jest dla mnie bardziej intuicyjna jako punkt wyjścia. Zaczynam od fotografii, a kończę na pisaniu. Tematem jest chodzenie i wszystko, co jest z nim związane - wewnątrz, na zewnątrz - zarówno dosłownie, jak i w przenośni. Ciało i język. Człowieczeństwo.

Rycina 5.1 Spojrzenie na miasto z góry, Barcelona, Hiszpania, 2022. Zdjęcie: Sepa Sama.

Dr Mehmet Kahyaoğlu zapytał mnie kiedyś czy moja fotografia dotyczy natury czy środowiska zurbanizowanego? Pytanie to było dla mnie bardzo interesujące. Zdałem sobie wtedy sprawę, że wiele z moich zdjęć w rzeczywistości łączy te elementy (Ryciny 5.2 i 5.3).

²⁰ John Berger and Jean Mohr, *Another Way of Telling : A Possible Theory of Photography* (London: Bloomsbury, 2016).

Rycina 5.2 Mur i natura, Barcelona, Hiszpania, 2022. Zdjęcie: Sepa Sama.

Zgodnie z moją naturą badacza, gdy miałem lat 20 podróżowałem land roverem po górach, pustyniach i wybrzeżu Kalifornii. Gdy skończyłem 30 lat zrezygnowałem z samochodu, przesiadłem się na rower turystyczny i zdałem sobie sprawę, jak dzięki temu wyraźniej czuję powietrze na mojej skórze i jak mogę zobaczyć i usłyszeć o wiele więcej niż przedtem. A teraz, po 40-tce zamieniłem rower na chodzenie pieszo i jest to etap mojej ewolucji jako odkrywcy - zwalniając tempo, przemierzam większy teren. W ten sposób mogę dostrzec to, co zwykle jest niezauważalne. Na przykład, kiedyś zauważyłem zniszczoną witrynę sklepową i jak następnie naprawiono ją taśmą, nadając łacie kształt serca, aby nadać temu większy sens (Rycina 5.4).

Podczas pracy nad moim doktoratem zrobiłem ponad 50.000 zdjęć. Pod poniższym linkiem można znaleźć 5.000 z nich, wybranych specjalnie w kontekście tematu przewodniego.

<https://photos.app.goo.gl/NDSAfnHHxAdPi2ay8>

Następnie zawęziłem selekcję do 200 zdjęć na wystawę końcową w Polsce.

<https://photos.app.goo.gl/C9TRLKT4MBtiPubJA>

Chociaż, jak wszyscy fotografowie, zawsze staram się uzyskać lepsze ujęcie i poprawić swój warsztat, robię również zdjęcia dla celów dokumentacji, archiwizacji, badań, współpracy,

tworzenia nowych książek, dyskusji etc. Wspomniane 50.000 zdjęć wykorzystam w nowych projektach i książkach, np. w celu wydania fotoalbumu *Windows of Wrocław*.

Rycina 5.3 Most Oresund pomiędzy Szwecją a Danią, 2022. Zdjęcie: Sepa Sama.

Rycina 5.4 Rozbita szyba witryny, naprawiona z miłością. Karlshamn, Szwecja, 2021. Zdjęcie: Sepa Sama.

Jak zauważa Susan Sontag²¹, książki pomagają uwiecznić zdjęcia, a praca z książkami jest jednym z moich ulubionych sposobów na uporządkowanie wszystkich materiałów w moim posiadaniu, daje też możliwość podzielenia się nimi z publicznością. Dla nomada, osoby żyjącej z plecakiem, książka jest czymś, co mogę nosić ze sobą lub zostawić za sobą, nawet jeśli jestem zmuszony do wyjazdu. Stanowi to dla mnie rodzaj wyzwolenia. Poprzez publikację zdjęć można dać im nowe życie. Do tej pory pracowałem nad 12 książkami, o których krótko opowiem w sekcji Książki. Mam też już wiele nowych pomysłów na książki, nad którymi będę pracował przez kolejne lata.

W ciągu mojego dotychczasowego życia i kariery zrobiłem ponad milion zdjęć. Wiele z nich przepadło z powodu przemieszczenia się lub braku podstawowych narzędzi do ich archiwizacji. Ale dziś mam do dyspozycji nielimitowaną przestrzeń cyfrową od Uniwersytetu Kalifornijskiego w Los Angeles, gdzie odbyłem studia magisterskie w ramach stypendium. W tej przestrzeni systematycznie archiwizuję zdjęcia i tworzę albumy na potrzeby ewentualnych nowych projektów. Możliwe, że archiwum to przetrwa setki lat. Myślę, że niektóre z tych dokumentacji mogą wydawać się dziś bardzo prozaiczne, ale będą miały wartość dla przyszłego stanu wiedzy, np. z obszaru urbanistyki (Rycina 5.5), ponieważ wiele zdjęć możemy utracić, gdy urządzenia przestaną działać²². Będę nadal fotografował i

²¹ Susan Sontag, *On Photography* (Penguin Classics, 2008).

²² Ibid.

archiwizował codziennie i mam nadzieję, że może to mieć swój wkład w świat, w którym wspólnie żyjemy.

Rycina 5.5 Wrocławskie bulwary nad Odrą, Polska, 2020. Zdjęcie: Sepa Sama.

6. Chodzenie

„Out of my country and myself I go²³.”

„Z mojego kraju i siebie samego wychodzę”

Gdyby człowiek przemierzył obwód Ziemi, zrobiłby 50 milionów kroków. Planeta. W naszym życiu przemierzamy taki dystans w ciągu kilkudziesięciu lat, w zależności od tego, ile się chodzi. Oś czasu. Widać tu powiązanie naszego ciała z planetą poprzez chodzenie. Skala. Chodząc, robię zdjęcia i notatki, i w ten sposób zbieram cały materiał. Nie siedzę, jestem jak niespokojna dusza. Pracuję na stojąco, czy to w środku, czy na zewnątrz. Praca.

Rycina 6.1. Samotny pieszy, Karlshamn, Szwecja, 2016. Zdjęcie: Sepa Sama. Podobnie jak Kant, Nietzsche, Thoreau i Rousseau uważam, że samotne spacerowanie są bardziej efektywne i pożądane²⁴.

²³ Aaron Sussman and Ruth Goode, *The Magic of Walking* (New York: Simon And Schuster, 1980).

²⁴ Jean-Jacques Rousseau, *Reveries of the Solitary Walker* (Oxford: Oxford University Press, 2011).

Istnieje pewien związek między chodzeniem i oknami. Kiedy jesteśmy w środku, to właśnie okno nas wzywa. Najpierw obserwujemy, zanim zaczniemy działać lub naśladować innych. Moim najwcześniejszym wspomnieniem z dzieciństwa było obserwowanie osoby, która codziennie szła ulicą pewnym i radosnym krokiem. Zawsze zastanawiałem się, co ta osoba ma w głowie. Chodzenie jest tam, gdzie chcę być. Nie ma znaczenia gdzie, liczy się sam akt i to co przynosi za każdym razem - relaks, radość, myśl, notatki, patrzenie, słyszenie, bycie, stawanie się, wmieszanie się w tłum, uśmiechanie się itd. Wyjdźmy więc na spacer, aby znaleźć ławkę do dalszej pracy, a nie siedzieć cały dzień za biurkiem²⁵ (zalecenie dotyczące chodzenia).

Rycina 6.2 Okna Transamerica Pyramid, San Francisco, USA, 2014. Zdjęcie: Sepa Sama.

Częścią *Notes on Walking* są również zalecenia spacerowe które sformułowałem na wzór formuły Yoko Ono: „Chodź jak kobieta²⁶!” Są to krótkie notatki nakazujące wykonanie czynności związanych z chodzeniem, mających być swego rodzaju mądrościami i poradami. Chodzenie ma wiele korzyści. Po pierwsze, czyni nas lepszymi ludźmi, przekłada się również na nasze środowisko, miasta i społeczności, dzięki niemu możemy działać na

²⁵ Frederic Gros, *A Philosophy of Walking* (London England: Verso, 2015).

²⁶ Lori Waxman, *Keep Walking Intently : The Ambulatory Art of the Surrealists, the Situationist International, and Fluxus* (Berlin: Sternberg Press, 2017).

rzecz ich poprawy. Jest to prosta czynność, dostępna dla każdego, kto tylko jest w stanie chodzić²⁷.

A oto kilka wybranych zaleceń dotyczących chodzenia z *Notes on Walking*:

Eksploruj różne rodzaje chodzenia gdy chodzisz²⁸!

Chata, zbuduj swoją własną chatę idąc pieszo²⁹!

Rozmawiaj z ludźmi!

Strefa komfortu, wyjdź ze swojej strefy komfortu!

Biurko, wystaw swoje biurko na zewnątrz³⁰!

Zatańcz ze swymi zmaganiem!

Rozkoszuj się samotnym spacerem!

Dom, docieraj do domu na piechotę!

Wolność, spaceruj ku wolności³¹

Zejdź z drogi, aby zobaczyć nowe rzeczy!

Pokonaj swoje demony i kłopoty spacerując!

Perspektywa, zmień swoją perspektywę chodząc!

Plany, chodź bez planów!

Przedłuż swój spacer!

Dbanie o własne zdrowie, spacer na zdrowie!

²⁷ Rebecca Solnit, *Wanderlust: A History of Walking* (Granta Books, 2014).

²⁸ Keri Smith, *How to Be an Explorer of the World : Portable Life Museum* (New York: Penguin Books, 2016).

²⁹ Henry David Thoreau, *Walden ; Or, Life in the Woods* (London Vintage, 2017).

³⁰ Frederic Gros, *A Philosophy of Walking* (London England: Verso, 2015).

³¹ Friedrich Nietzsche, R J Hollingdale, and Richard Schacht, *Nietzsche: "Human, All Too Human" : "a Book for Free Spirits."* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

Śpij na zewnątrz!

Zwolnij!

Wózek spacerowy, użyj wózka jako swojego biura na zewnątrz!

Dokonaj transformacji siebie przez chodzenie!

Rycina 6.3 Znak idącej kobiety, Karlshamn, Szwecja, 2022. Zdjęcie: Sepa Sama.

Zazwyczaj znaki te na całym świecie przedstawiają postać męską. Spośród ponad 20 krajów, które odwiedziłem w Azji, Ameryce i Europie, taki znak znalazłem tylko w Szwecji.

Z metodycznego punktu widzenia, często pracuję na zewnątrz z wózkiem. Biorę ze sobą książki, laptop, statyw, aparat i inne niezbędne rzeczy na zewnątrz i idę bez konkretnego planu pozwalając przybrać zdarzeniom własny bieg. Czasami ludzie spoglądają na mnie dziwnym wzrokiem, gdy zauważą, że w wózku nie ma dziecka. Metoda ta jednak jest bardzo efektywna. Pozwala bowiem przenosić wiele rzeczy w wózku bez dźwigania ich na plecach. Pozwala również na chodzenie przez wiele godzin, czasami spędzam w ten sposób niemal cały dzień. Muszę wyznać, że gdy wybieram się na tego typu spacer, dni te są moimi najbardziej owocnie spędzonym czasem w ciągu roku. Wiele wówczas widzę, wchodzę w interakcje, dużo piszę i potrafię zrobić nawet 1000 zdjęć dziennie. A później, o zmierzchu,

gdy docieram do mojego małego studia, układam zdjęcia w albumy, w zależności od miasta, projektu i współpracy. Muszę też przyznać, że odczuwam większą bystrość umysłu gdy chodzę, niż wtedy gdy siedzę za biurkiem. Dlatego też polecam włączenie spacerów do czasu pracy biurowej, a nie postrzeganie ich tylko w kategorii przerywnika w pracy.

Rycina 6.4 Użyj wózka jako swojego biura na zewnątrz! Karlshamn, Szwecja, 2022. Zdjęcie: Sepa Sama.

7. Pisanie

„Funny and tender phrase composed itself [on a journey in the country]: a road-side dog³². “

„Zabawne i czułe zdanie skomponowało się [podczas podróży po wsi]: przydrożny piesek”

—Czesław Miłosz

Moje pisanie wywodzi się od chodzenia i często zaczynam od pisania najpierw, gdy jestem na zewnątrz, potem fotografuję, a następnie piszę ponownie krótkie notatki podczas spaceru (Rycina 7.1).

„Notatki o kampie³³” autorstwa Susan Sontag zainspirowały mnie do rozpoczęcia spisywania notatek na temat chodzenia. Ten styl prostego i krótkiego pisania dotyczy tematu, który jest równie tajemniczy i niedopowiedziany jak kampf. „Wielu filozofów chodziło, ale niekoniecznie mówili o chodzeniu³⁴.” Dlatego chodzę i piszę notatki o chodzeniu. Dotyczą one naszego ciała, języka, środowiska, zarówno tego zabudowanego, jak i niezabudowanego, fantazji, wewnętrznych emocji, zewnętrznych doświadczeń, zwierząt, roślin, przyrody, wybrzeży, rzek, nieba i innych rzeczy. Chodząc zanurzamy się zarówno wewnątrz siebie, jak i na zewnątrz. Wychodzimy na zewnątrz, aby wejść do środka. Tak jak chodzenie staje się myśleniem, gdy nie jest wyłącznie formą ćwiczenia. Bardzo szybko powstało wiele notatek, a ja zacząłem je zapisywać cyfrowo i numerować. W efekcie powstał dokument, który już w 2019 roku przekroczył 1000 notatek o chodzeniu; był to mój pierwszy roku studiów doktoranckich. Poniżej podzielę się kilkoma wybranymi notatkami.

46. Spacer rodzinny

48. Spacer botaniczny

50. Spacer po światowym dziedzictwie

51. Spacer po fabryce

63. Chodzenie tyłem

66. Marsz 1. maja

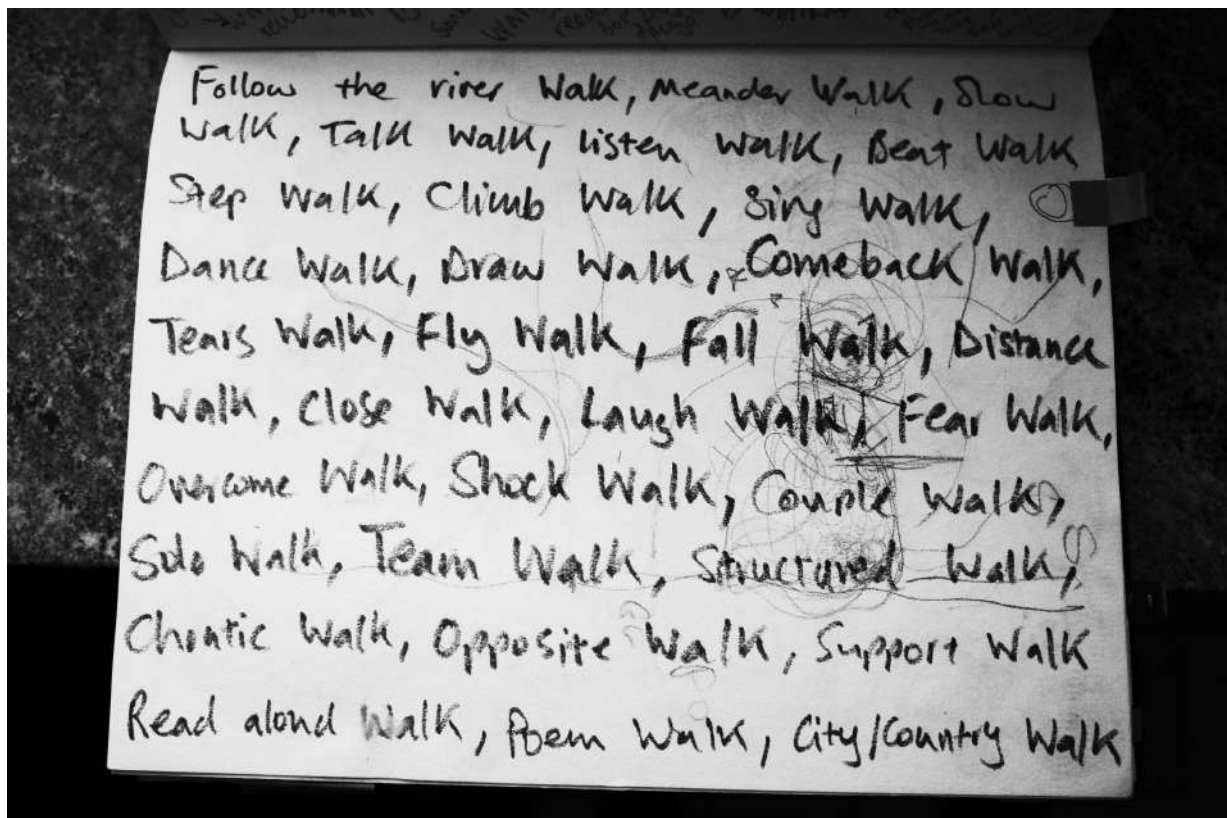
³² Czesław Miłosz and Robert Hass, *Road-Side Dog* (Farrar, Straus and Giroux, 1999).

³³ Susan Sontag, *Notes on “Camp”* (Partisan Review, 1964).

³⁴ Rebecca Solnit, *Wanderlust: A History of Walking* (Granta Books, 2014).

69. Spacer w celu nawiązania rozmowy

80. Spacer sztucznej inteligencji?

Rycina 7.1 Wczesne notatki o chodzeniu, Wrocław, Polska, 2019. Zdjęcie: Sepa Sama.

96. Lunatyzm

100. Spacer z dziećmi

115. Pasaż między budynkami

118. Chodzenie i działanie

137. Chodzenie po wodzie

143. Wędrujący poeci w Japonii

149. Spacer po pętli

155. Spacer po kampusie

160. Chodzenie i pisanie!

170. Spacer nową trasą

175. Spacer z zagadkami
191. Chodzenie z liną w grupie
194. Chodzenie od drzwi do drzwi
205. Chodzenie meandrami
208. Spacer ze zbieraniem przedmiotów znalezionych
225. Sprzątanie podczas spaceru!
233. Spacer po krawężnikach
240. Chodzenie z kijem
249. Spacerować z hikikomori (jap. ひきこもり)
253. Spacer po Chinatown
257. Chodzenie symulowane?
265. Spacer po konstelacjach
288. Chodzenie prowadzi do innych rzeczy
343. Spacer Jedwabnym Szlakiem
378. Spacerowe klipy z filmów
402. Marsz na przełaj
449. Badania terenowe
470. „Idź obok mnie
Nie idź przede mną... bo mogę za Tobą nie nadążyć
Nie idź za mną... bo nie umiem prowadzić..
Idź po prostu obok mnie... i bądź moim przyjacielem”
—Albert Camus³⁵

³⁵ Albert Camus and Inc Ebrary, *The Stranger* (Cambridge, Uk ; New York, Ny: Cambridge University Press, 2004).

Następnie pokazałem te notatki wykładowczyni estetyki na ASP we Wrocławiu, dr Agnieszce Bandurze, a ona poleciła mi zapisać je alfabetycznie. I tak właśnie narodziła się idea leksykonu. Pamiętam, jak jako dziecko studiujące literaturę perską, Dehkhoda był jednym z moich bohaterów. Fascynowało mnie to, jak podróżował i zbierał słowa ze wszystkich zakątków kraju, aby zawrzeć je w wielu tomach swojego dzieła, które przybrało postać monumentalnego leksykonu. Poniżej fragment listy notatek na literę S z *Notes on Walking* (link do pełnej zawartości książki znajduje się w sekcji Źródła internetowe). Przywołuję poniżej tę literę, ponieważ materiał z nią związany, bazując na moich zapisach i badaniach terenowych dotyczących chodzenia, był najbardziej bogaty. [Hasła przedstawione poniżej są tłumaczeniami listy alfabetycznej w języku angielskim]

Święte spacer

Bezpieczeństwo i chodzenie

Mędrzec

Chodzenie-Żeglowanie w wietrznych miejscach z wykorzystaniem odzieży do Żeglowania

Spacer Żeglarza

Spacer w rytmie salsy

Marsz solny, Gandhi, 1930³⁶

Spacer podobieństw

Piasek

Sandały

Sandały jako rozsądne buty³⁷

Piaskownica

Spacer po piasku

Rusztowanie

³⁶ Frederic Gros, *A Philosophy of Walking* (London England: Verso, 2015).

³⁷ John Peter Berger and Geoff Dyer, *Understanding a Photograph* (London: Penguin Books, 2013).

Rusztowanie, rusztowanie budowlane na drodze

Rusztowanie, rusztowanie ciała do chodzenia

Rozproszony

Sceneria

Rusztowania

Blizny po długich spacerach

Blizny wojny

Zapach nieba³⁸

Zapachy

*Palące słońce*³⁹

Rzeźby

Spacer po dnie morza

Morze

Mewy

Morza, ile mórz świata widziałeś?

Morskie piaski

Pejzaż morski

Muszle morskie

Spacer nadmorski

³⁸ Rumi Jalāl Al-Dīn, Maryam Mafī, and Azima Melita Kolin, *Rumi : Whispers of the Beloved ; Quatrains* (London: Thorsons, 1999).

³⁹ Rebecca Solnit, *Wanderlust: A History of Walking* (Granta Books, 2014).

Morze, wchodzenie do morza

Fale morskie

Siedzenia

Siedzenia, Siedzenia zewnętrzne⁴⁰

Towary używane w drodze

Tajne spacery

Zobaczyć, co zobaczę na spacerze?

Nasiona

Nasiona! Zabierzcie ze sobą nasiona, gdy będziecie musieli uciekać!

Nasiona, chodzenie i sadzenie nasion

Zwiedzanie na piechotę

Widzieć, spacery bez widzenia drugiego człowieka

Spacer poszukiwacza

Poszukiwanie na piechotę

*Poszukiwanie samotności*⁴¹

Huśtawki

Huśtawki, chodzenie po huśtawkach

Taniec Sema⁴²

⁴⁰ Jan Gehl, *Life between Buildings : Using Public Space* (Washington, Dc: Island Press, 2011).

⁴¹ C. Michael Hall, Yael Ram, and Noam Shoval, *The Routledge International Handbook of Walking* (Routledge, 2017).

⁴² Rumi Jalāl Al-Dīn, Maryam Mafi, and Azima Melita Kolin, *Rumi : Whispers of the Beloved ; Quatrains* (London: Thorsons, 1999).

Miejsca półpubliczne⁴³

Spacer seniora

Sekwencja w chodzeniu

Sekwencja zdarzeń

Sekwencje⁴⁴

Usługi

Usługi, usługi dla pieszych

Obsługa na pieszo

Komplikacje

Komplikacje dla pieszych (prywatne)

Komplikacje dla pieszych (publiczne)

Ustawienie

Rozliczenie

Seks i chodzenie

Seks, chodzenie na seks⁴⁵

Chodzenie w Szabat

Odcienie

Cień

⁴³ Jan Gehl, *Life between Buildings : Using Public Space* (Washington, Dc: Island Press, 2011).

⁴⁴ Andrew Roth et al., *Artists Who Make Books* (London ; New York: Phaidon, 2017).

⁴⁵ Rebecca Solnit, *Wanderlust: A History of Walking* (Granta Books, 2014).

Śledzenie

Cienie

Cienie pieszego

Wędrowiec-cień

Cienie, cienie chodnika

Cień, wień wędrowca⁴⁶

Trzęsienie się na drodze

Wstyd, spacer wstydu

Musze

Musze, musze morskie

Schronienie⁴⁷

Schronisko, schronisko publiczne

Zadaszona ścieżka

Spacer w poszukiwaniu schronienia

Spacer pasterza

Spacer pod osłoną

Grząski grunt

Błyszczące buty

Murale stoczniove⁴⁸

⁴⁶ Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*. (Penguin Classics, 1992).

⁴⁷ Luce Irigaray, *The Way of Love* (London, Eng.: Continuum, 2008).

⁴⁸ Torun Ekstrand, *Art Line, a Baltic Collaboration* (Blekinge Museum, 2013).

Spacer po stoczni

Pudełka na buty

Pudełka na buty, użycie pudełka na buty w celu archiwizacji

Pudełka na buty, użycie pudełka na buty do zbierania

Pudełka na buty, użycie pudełka na znalezione przedmioty po drodze

Buty

Buty, być w czyiś butach

Buty na drutach

Buty, ściąganie butów przed wejściem do lokalu

Wózki sklepowe

Wózki sklepowe dla archeologów

Wózki sklepowe dla artystów

Wózki sklepowe dla bezdomnych

Wózki sklepowe dla naukowców

Wiaty na wózki sklepowe

Wózki sklepowe po zagubieniu

Centra handlowe

Robienie zakupów w pomieszczeniach zamkniętych

Robienie zakupów na piechotę

Robienie zakupów na zewnątrz

Właściciele sklepów

Sklepy

Sklepiarze

Skróty

Krótkie spacery

Krótkie spacery, nie lekceważ mocy krótkich spacerów, gdy jesteś w złym nastroju!

Szorty, chodzenie w szortach

Brzeg drogi

Chodzenie ramię w ramię

Sznurówki

Sznurówki, sznurówki znalezione

Sznurówki jako rzecz niezbędna do przetrwania

Sznurówki, wykorzystanie sznurków (przydatnych na kempingu) jako sznurowadeł

Buty

Buty na kablach

Zakupy na piechotę

Spacer po sklepie

Brzegi

Skrót

Króki spacer

Ramiona

Ramiona, pocieranie ramion

Ramiona, chodzenie ramię w ramię

Pojawienie się

Krzew, jak ludzie tworzą prywatność poprzez sadzenie krzewów

Krzewy

Krzewy, przycinanie krzewów

Powłóczystry taniec

Uwagi na marginesie

Chodnik

Rysunki kredą na chodniku

Chodzenie po chodniku

Odciski na chodniku

Etykiety na chodniku

Wiersze na chodniku

Znaki na chodniku

Na boki⁴⁹

Wzrok

Wzrok, poza zasięgiem wzroku⁵⁰

Zwiedzanie

⁴⁹ Rebecca Solnit, *Wanderlust: A History of Walking* (Granta Books, 2014).

⁵⁰ Bruce Mau and Phaidon Verlag GmbH, *Bruce Mau: MC24 Bruce Mau's 24 Principles for Designing Massive Change in Your Life and Work* (Berlin Phaidon, 2020).

Sygnifikatory

Drogowskazy

„Drogowskazy na pustyni⁵¹”

Znaki⁵²

Znaki, znaki dla pieszych

Znaki, znaki dla osób pracujących

Cisza

Cisza dystansu⁵³

Cisza i chodzenie⁵⁴

Cisza, niezręczna cisza

Cisza, spacer w ciszy

Ciche spacerowanie

Silos

Droga do silosu

Jedwabny Szlak

Jedwabny Szlak, skąd pochodzisz? Pochodzę z Jedwabnego Szlaku.

Śpiewacy

⁵¹ RumiJalāl Al-Dīn, Maryam Mafi, and Azima Melita Kolin, *Rumi : Whispers of the Beloved ; Quatrains* (London: Thorsons, 1999).

⁵² Robert Venturi, Denise Scott Brown, and Steven Izenour, *Learning from Las Vegas* (Cambridge, Ma The Mit Press, 2017).

⁵³ Rainer Maria Rilke and Reginald Snell, *Letters to a Young Poet* (Mineola, New York: Dover Publications, 2019).

⁵⁴ John Francis, *Planetwalker: 22 Years of Walking. 17 Years of Silence* (National Geographic, 2008).

Śpiewacy, publiczni śpiewacy

Śpiewanie podczas spaceru

Pojedynczy krok, Podróż tysiąca mil zaczyna się od jednego kroku. Chińskie przysłowie

Miejsce

Miejsca

Miejsca, istotne miejsca

Siedzenie

Ławki do siedzenia

Chmury do siedzenia

Kody siedzenia

Siedzenie podczas chodzenia

Siedzenie na krawężniku, mój nauczyciel Michael Rotondi usiadł na krawężniku w Los Angeles. Ochroniarze powiedzieli mu, że ten czyn jest nielegalny. Michael poprosił więc o wskazanie odpowiedniego przepisu prawa, a oni przynieśli mu regulamin, w którym było napisane, że taki czyn jest niezgodny z prawem.

Umiejętności, umiejętności związane z chodzeniem

Skóra miasta

Skóra, poczuj powietrze na swojej skórze podczas spaceru⁵⁵!

Niebo

Most podniebny, pomost pomiędzy budynkami

Most podniebny w naturze

⁵⁵ Stephanie Springgay and Sarah E. Truman, *Walking Methodologies in a More-Than-Human World: WalkingLab* (Routledge, 2017).

Linia horyzontu

Niebo, niebo o wschodzie słońca

Niebo, niebo o zachodzie słońca

Pasaż między budynkami

Spacer z obserwacją nieba

Spanie

Spanie w miejscach publicznych⁵⁶

Spanie, spanie na ulicy

Spanie, spacer pomaga lepiej spać (z własnego doświadczenia).

Ślizganie

Przesuwanie poruszających się obiektów, zwykle większych obiektów, jak lodówka.

Chodzenie po ślizgu

Proca

Śliskie powierzchnie

Powolność w chodzeniu

Powolny chód

Slumsy⁵⁷

Najmniej miejsca do spacerowania

Drobne myśli⁵⁸

⁵⁶ John Berger and Jean Mohr, *Another Way of Telling : A Possible Theory of Photography* (London: Bloomsbury, 2016).

⁵⁷ Richard T. Legates and Frederic Stout, *The City Reader, Fourth Edition* (Routledge, 2007).

⁵⁸ Keri Smith, *The Wander Society* (London, Uk Penguin Books Australia, 2016).

Wąchanie i chodzenie

Mapa zapachu

Zapach trawy

Zapach gleby

Zapach przestrzeni

Uśmiechy na drodze

Smog, spacer w smogu

Palenie, chodzenie i palenie

Dym

Dym w oddali

Węże na drodze

Węże, spacer z wężami

Fotografia migawkowa idąc pieszo

Chodzenie i pociąganie nosem

Kula śniegowa

Wzrastanie lawinowo

Śnieg

Koc śnieżny

Opad śniegu

Burze śnieżne

Śnieg, spacer w śniegu

Śnieżny krajobraz

Tkanka społeczna

Umiejętności społeczne, zapalony spacerowicz potrzebuje umiejętności społecznych

Skarpety

Projekty skarpet

Wystawy skarpet

Skarpety, nowe skarpety

Skarpety, stare skarpety

Skarpety, podarte skarpety

Gleba, która daje życie

Gleba dzisiaj

Gleba ze śmieciami

Piesza solidarność⁵⁹

Samotny wędrowiec

Samotność

Samotność, rozłóż swoją samotność na dużą odległość⁶⁰

Samotny turysta⁶¹

⁵⁹ Mike Davis, *City of Quartz : Excavating the Future in Los Angeles* (Brooklyn, Ny: Verso, 2018).

⁶⁰ Rainer Maria Rilke and Reginald Snell, *Letters to a Young Poet* (Mineola, New York: Dover Publications, 2019).

⁶¹ C. Michael Hall, Yael Ram, and Noam Shoval, *The Routledge International Handbook of Walking* (Routledge, 2017).

Samotny piechur

Ktoś, odprowadzać kogoś

Coś na czym można się oprzeć

Ptaki śpiewające

Piosenki na drogę

Dźwięk kroków

Zewnętrzne dźwięki

Dźwięki

Dźwięki, znalezione dźwięki⁶²

Sousveillance⁶³

Warsztat sousveillance, zorganizuj warsztat chodzenia poprzez nagrywanie wstecz!

Przestrzeń na spacer

Speakeasy (ukryty bar) na drodze

Widzowie

Spekulowanie i chodzenie

Prędkość

Prędkość roweru

Prędkość motyla

Prędkość samochodu

⁶² Keri Smith, *How to Be an Explorer of the World : Portable Life Museum* (New York: Penguin Books, 2016).

⁶³ Karen O'Rourke, *Walking and Mapping: Artists as Cartographers* (The MIT Press, 2016).

Prędkość metra

Prędkość samolotu

Prędkość chodzenia, około 5 km/h⁶⁴

Chodzenie i zbieranie przypraw

Szlak przypraw

Spiralny spacer

Rozbryzgi na drodze

Rozbryzgi na chodniku

Rozbryzgi w lesie

Chalapie stopami

Spontaniczne spacery

Tereny sportowe⁶⁵

Plamy

Plamy jak w miejscach

Plamy, projektowanie plam

Plamy na ziemi

Skupisko zabudowań

Skupisko zabudowań, skupisko zabudowań bez wyrazu⁶⁶

⁶⁴ Matthew Frederick and Vikas Mehta, *101 Things I Learned in Urban Design School* (New York: Three Rivers Press, 2018).

⁶⁵ Richard T. Legates and Frederic Stout, *The City Reader, Fourth Edition* (Routledge, 2007).

⁶⁶ Kevin Lynch, *The Image of the City* (MIT Press, 1960).

Skupisko zabudowań, podmiejskie skupisko zabudowań mieszkalnych⁶⁷

Trampoliny

Chodzenie po trampolinach

Kiełki

Plac

Plac, rynek główny⁶⁸

Stos, chodzenie ze stosem książek

Stos, chodzenie ze stosem siana

Dzieci tworzące stos aby osiągnąć wyżej

Stos ludzi (na przykład w programach)

Ściana z poukładanych kamieni

Kamienie ułożone w stos (powszechne na skalistych wybrzeżach)

Spacer ułożone w stos (jeden spacer na/za drugim)

Scena

Scena, scena na zewnątrz

Scena, inscenizacja na piechotę

Scena, chodzenie po scenie

Stagnacja, spacer przeciw stagnacji!

Plamy, plamy na chodniku

⁶⁷ Robert Venturi, Denise Scott Brown, and Steven Izenour, *Learning from Las Vegas* (Cambridge, Ma The Mit Press, 2017).

⁶⁸ Norman Davies and Roger Moorhouse, *Microcosm : Portrait of a Central European City* (London: Pimlico, 2003).

Schody

Schody, zwierzęta na schodach

Schody, projektowanie schodów⁶⁹

Schody do wody

Stalker

Stalking⁷⁰

Kram

Stanie, stać na ramionach olbrzymów!

Stanie, stań na własnych nogach!

Stanie na jednej nodze

Stanie, sposoby stania

Pozycja, jaka jest twoja pozycja na tym świecie?

Stacje

Gwiazdy na chodniku

Początek, jaki był początek chodzenia?

Rozpoczęcie, jak rozpocząłbyś chodzenie?

Stacje⁷¹

Stacje, stacje kolejowe

⁶⁹ SNOHETTA, *Snøhetta : Collective Intuition* (London: Phaidon Press Limited, 2019).

⁷⁰ Francesco Careri, *Walkscapes: Walking as an Aesthetic Practice* (Culicidae Architectural Press, 2017).

⁷¹ Richard T. Legates and Frederic Stout, *The City Reader, Fourth Edition* (Routledge, 2007).

Posąg

Posąg, obalenie posągu

Pozostawanie, co zostaje z twoich spacerów?

Ukryty wędrowiec

Stromy, umiejętność schodzenia z i wchodzenie na stromą górę

Krok

Krok po kroku

Przewodnik krok po kroku

Krok, pierwszy krok jest zawsze najtrudniejszy

Wejść

Cofanie się

Krok do przodu

Kamień milowy

Nadepnąć na własne marzenia, odrzucać własne marzenia

Nadepnąć na kogoś, upokorzyć kogoś

Nadepnąć komuś na stopę

Kroki

Kroki tancerza

Wstąpić

Naklejki

Naklejki na odwrocie znaków

Naklejki na słupach

Naklejki, naklejki miejskie

Kije, kije do chodzenia

Lepkie stopy

Lepkie płyny na chodnikach

Szczudła

Szczudła na paradach

Szczudła dla dzieci

Szczudlarz

Spacer z przenoszeniem kamieni

Kamienne schronienie

Kamienne Ściany

Kamienne Ściany w Blekinge, Sweden⁷²

Stopery

Przystanki

Znaki stop

Magazyny

Sklepy

Witryny sklepowe

Opowieści, opowieści spacerowe

⁷² Niklas Kämpargård, *Wander the Blekinge* (Calazo Förlag, 2019).

Chodzenie w czasie burzy

Opowieść

Chodzenie i tworzenie scenorysu

Opowieść, wejść w opowieść

Spacer z opowiadaniem

Ulice

Życie na ulicy

Fotografia uliczna

Znaki uliczne dla samochodów

Znaki uliczne dla pieszych

Ulice, po których nie powinno się chodzić

Stres

Hormony stresu

Stres, jak chodzenie zmniejsza stres?

Rozciąganie

Rozciąganie w miejscach publicznych

Rozciąganie nogi

„Rozciągnięte ulice⁷³”

Sznurki

⁷³ Italo Calvino, *Invisible Cities* (London Vintage, 2009).

Paski⁷⁴

Paski jak na budynkach⁷⁵

Paski jak w miastach⁷⁶

Paski, Las Vegas⁷⁷

Centra handlowe typu strip malls

Paski, Sunset Strip, Los Angeles, USA⁷⁸

Wózek

Człowiek-wózek

Wózek, chodzenie z wózkiem

Struktura, chodzenie jako struktura

Studio, studio chodzenia

Studiowanie podczas chodzenia

Stuga, budowanie stugi idąc pieszo

Stuga, szwedzkie określenie chaty

Pniak

Pniaki

⁷⁴ Manuel Gausa and Instituto Metápolis De Arquitectura Avanzado, *The Metapolis Dictionary of Advanced Architecture : City, Technology and Society in the Information Age* (Barcelona: Actar, 2003).

⁷⁵ Thom Mayne, *Combinatory Urbanism a Realignment of Complex Behavior and Collective Form* (Stray Dog Cafe, 2011).

⁷⁶ Edward Ruscha, *Every Building on the Sunset Strip* (Los Angeles, Calif.: Privately Printed By The Artist, 1970).

⁷⁷ Robert Venturi, Denise Scott Brown, and Steven Izenour, *Learning from Las Vegas* (Cambridge, Ma The Mit Press, 2017).

⁷⁸ Edward Ruscha, *Every Building on the Sunset Strip* (Los Angeles, Calif.: Privately Printed By The Artist, 1970).

Pniaki, dokumentacja pniaków

Pniaki, użycie pniaków

Styl chodzenia

Podświadomy spacer

Wzniosły, kiedy chodzenie może być wzniosłe?

Spacer podprogowy

Wzniosłość natury⁷⁹

Przedmiot spaceru

Podmioty, wszystkie podmioty są ze sobą powiązane⁸⁰

Poddaj się spacerowi!

Następstwo zdarzeń podczas chodzenia

Cierpienie, ludzkie cierpienie⁸¹

Cierpienie podczas chodzenia pieszo

Wirowanie i Sufi

Słońce

Okulary przeciwsłoneczne

Światło słoneczne przez liście⁸²

⁷⁹ Rebecca Solnit, *Wanderlust: A History of Walking* (Granta Books, 2014).

⁸⁰ Victor Sira et al., *Bookdummies : An Imaginary Studio, a Non-Stop Process 1993-2015* (New York: Bookdummyspress, 2016).

⁸¹ Friedrich Nietzsche, R J Hollingdale, and Richard Schacht, *Nietzsche: "Human, All Too Human" : "a Book for Free Spirits."* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

⁸² Norman Davies and Roger Moorhouse, *Microcosm : Portrait of a Central European City* (London: Pimlico, 2003).

Spacer o wschodzie słońca

Zachody słońca

Ostony przeciwsłoneczne

Zachody słońca, zachody stworzone przez człowieka jak w Los Angeles⁸³

Spacer o zachodzie słońca

Słońce, spacer w stronę słońca

Chodzenie w słońcu

Supermarket⁸⁴

Supermarkety, supermarkety wielkopowierzchniowe

Supermarkety, labirynty supermarketów

Supermarkety, spacer po supermarketach

Powierzchnie

Powierzchnie do siedzenia

Powierzchnie do chodzenia

Powierzchnie do pracy

Okolice

Nadzór

Monitoruj z powrotem! Nagrywaj to, co cię nagrywa!

Spacer z ankietą

⁸³ Reyner Banham, *Los Angeles : The Architecture of Four Ecologies* (Berkeley: University Of California Press, 2009).

⁸⁴ Timothy Shortell and Evrick Brown, *Walking in the European City Quotidian Mobility and Urban Ethnography* (Routledge, 2016).

Przetrawianie idąc pieszo

Pamiętki z podróży

Bagno

Rój

Kołysanie, chodzenie i kołysanie

Przeklinanie, przeklinanie na chodniku

Zamiatanie podłóg

Zamiatanie podłóg jako medytacja

Huśtawki

Huśtawki na drodze

Huśtawki, huśtawki pomostowe⁸⁵

Huśtawki, huśtawki wystawowe⁸⁶

Huśtawki, pokusa bycia znowu dzieckiem

Huśtawki, miejskie⁸⁷

Symbioza chodzenia i środowiska

Symbole, pozostawianie symboli za sobą⁸⁸!

Symbole chodzenia

Symbole na drodze

⁸⁵ Monika Sand, *Konsten Att Gunga: Experiment Som Aktiverar Mellanrum* (Axl Books, Sztokholm, 2008).

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Keri Smith, *The Wander Society* (London, Uk Penguin Books Australia, 2016).

Symbolizować, co symbolizuje chodzenie

Synchronizacja z innymi podczas chodzenia

Zsynchronizowane spacery

Synagogi

Lud Saami, spacer z ludźmi Saami

Kiedy spisywałem minimalistyczne notatki o chodzeniu, zdałem sobie sprawę, że niektóre z nich są metaforami, a kiedy dowiedziałem się z książek George'a Lakoffa, że wiele metafor w naszych językach jest ucieleśnionych, zacząłem archiwizować metafory związane z chodzeniem; myślę, że jest to najważniejsza część mojej pracy, która zasługuje na własną książkę, mam nadzieję wkrótce. Poniżej przytoczę kilka wybranych metafor bazujących na domenie chodzenia z książki *Notes on Walking*. Przykłady te obejmują metafory spisane w drodze na moim smartfonie. [Ponieważ metafory konceptualne są zazwyczaj silnie uwarunkowane kulturowo i językowo, niektóre z poniższych tłumaczeń mogą brzmieć nienaturalnie w jęz. polskim]

Otwierasz drzwi do piekła lub raju!

Otwórz drzwi!

Stać razem

Kickstart! [rozpocząć z kopniaka]

Przebyłeś długą drogę!

Zatrzymujemy się tutaj

Idąc pod prąd

Podążać czyimś śladem

Kopać własny grób

Utorować drogę

Kontynuuj marsz naprzód

Zamykanie dróg do siebie

Uderzenie w ścianę

Utrzymanie terenu

Sieć bezpieczeństwa

Bitwa pod górę

Wyniszczający, wyniszczająca gospodarka

Uziemiony

Wyrzucić przez okno

Trzymać kogoś na dystans

Akt wiary

Prekursor

Uderzyć w ścianę

Inna droga

Stać za czymś

Granice między ludźmi

Pozostawić sprawy za sobą

Nie móc nadążyć za sobą

Wyprzedzać samego siebie

Stać samemu

Obrona ścieżka

Nieść ból

Droga do pokoju

Portier

Spacer po linie

Palenie mostów

Chwiejny fundament

Zamiatanie spraw pod dywan

Szczęśliwy w swoich butach

Kryć głowę w piasek

Obalić mur pomiędzy

Tą drogą jest miłość

Pozostawiony w ciemności

Badanie gruntu

Stąpający po ziemi

Gdy nie ma drogi powrotnej

Niedobór

Poza własnym progiem

Nowe pola

Jazda w terenie

Strefy komfortu

Granice

Być na swoim miejscu

Atmosfera

Powstań!

Ruszaj się!

Wspólna płaszczyzna

Wryte w kamieniu

Nadepnięcie na palec lub stopę

Wycierać kimś podłogę

„Spacer po oknach!” — Sana Shahid

Nadepnąć komuś na nerw

Narysować linię, wyznaczyć granicę

Osobne ścieżki

Jechać w teren

Niekontrolowane spacerory

Nosić smutek

Kroki w prezentacjach

Mapa drogowa

Chodźmy do domu!

Nie ma mowy

Kamieniowanie

Punkty zwrotne

Na ostatnich nogach, jak umierający aparat

Kamień milowy

Fundament

Zająć stanowisko

Być z dala

Ślad cyfrowy

Zgubić drogę środka!

Kroki

Rzeki pamięci

Pilnować swojej ziemi!

Ciężar świata na czyiś ramionach

Kluczowy element

Dodatkowe kroki

Nie zamykaj drzwi przed sobą!

Inteligencja w odnajdywaniu drogi!

Trampolina

Krok do tyłu

Iść naprzód wbrew przyjętym dogmatom

Powstania

Głębokie kieszenie

Na krawędzi

Być na końcu swojej drogi!

Stanąć w czyjejś obronie

Przekroczyć linię

Spadać

Zadurzyć się w kimś

Musimy kroczyć własnymi drogami!

Dać komuś przestrzeń

Zagnać kogoś w róg

Nasz związek jest w rozsypce

Być sparaliżowanym

Nigdzie

Nie jesteś w moich butach!

Rollercoaster

Drogi Życiowe

Ścieżka przedsiębiorcy

Popychać kogoś do zrobienia czegoś!

Puste krzesła

Etapy planowania

Skąpy budżet

Zniknęła w mgnieniu oka!

Nie wkładaj swoich stóp w moje buty!

Schody

Schody do nieba

Drabinka akademicka

Podróż akademicka

Podróż życia

Inna droga

Pozostań przy mnie!

Ślad

Pomiń ten krok!

Wyjście

Brak wyjścia

Nadepnąć komuś na ogon!

Scena międzynarodowa

Możemy dotknąć nieba!

Otwórz swoje drzwi!

Znać swoje miejsce

Drzwi zamykają się przed nimi

Napotykać się na mur

Droga do sukcesu

Droga na skróty

Pozostawić swój ślad

Rutynowe prace

Wyprzedzać siebie

Wycofać się

Wózek jest moją prawą ręką

Lunatykować przez Życie

Pokonać przeszkody!

Co jest za rogiem?

Ruch podziemny

Nie da się tego obejść.

8. Ściany badawcze

Ściany badawcze polegają na otwartym dzieleniu się swoimi notatkami i zasobami z kolegami i koleżankami oraz z opinią publiczną, co korzystnie wpływa na proces uczenia się i umożliwia nawiązywanie nowych dyskusji. W ten sposób następuje wymiana spostrzeżeń i wspólnie buduje się nowe stany wiedzy. Nawet gdy brak jest fizycznej obecności jakiejś konceptualizacji, pozostaje zawsze rysunek, przemyślenia anonimowego obserwatora, przechodnia, naukowca lub studenta, a to pozwala postawić nowe pytania na dany temat.

Ściany badawcze są jak żywe kolaże⁸⁹, na których notatki i zdjęcia ukazują postęp pracy. Na przykład, pracując nad książką (Ryciny 8.1 i 8.2), aby ją stworzyć, najpierw stworzyłem ścianę badawczą, aby uporządkować wszystkie treści. Nie chodzi więc tylko o produkt końcowy w postaci książki, ale także o proces, jakim może być tworzenie wiedzy, na przykład w ośrodku badawczo-dydaktycznym.

Rycina 8.1 Ściana badawcza na Uniwersytecie Kalifornijskim w Los Angeles, dane zebrane przez Sepę Sama i innych studentów, Los Angeles, USA, 2012.

⁸⁹ Rebeka Elizegi, Blanca Ortiga, and Promopress, *Collage by Women 50 Essential Contemporary Artists*. (Barcelona Promopress, 2019).

Rycina 8.2 Następnie ściana badawcza zostaje przekształcona w egzemplarz książki na Uniwersytecie Kalifornijskim w Los Angeles, USA. Była to część mojej pracy magisterskiej w ramach The Culture Now Project⁹⁰ w Suprastudio, pod kierunkiem prof. Thoma Mayne i Karen Lohrmann. 2012. Lista innych publikacji, nad którymi pracowałem na UCLA znajduje się pod linkiem poniżej. To właśnie metoda ściany badawczej dała początek innym książkom; często sam początek pracy jest najtrudniejszy, jednak użycie ściany w sposób otwarty znacząco ułatwia tę początkową fazę⁹¹.

⁹⁰ Thom Mayne and Karen Lohrmann, *The Culture Now Project - Midsize America* (UCLA Architecture and Urban Design, 2012).

⁹¹ <https://cargocollective.com/UCLA/filter/Publication>

W trakcie moich studiów doktoranckich poprosiłem moją promotor, prof. Aleksandrę Janik, o udostępnienie Ściany w ASP we Wrocławiu. Przydzielono mi Ścianę między 6 a 7 piętrem w budynku Traugutta. Zacząłem pisać notatki i wklejać swoje zdjęcia ze spacerów. Prosiłem innych studentów i wykładowców, aby odwiedzali Ścianę, dyskutowali i pisali na niej. Dzięki tej metodzie dowiedziałem się nowych rzeczy o chodzeniu (na przykład o Francisie Aljys⁹² i jego projektach spacerowych), a także podzieliłem się swoimi wynikami na wczesnym etapie pracy (Ryciny 8.3-7). Niestety, wkrótce po pierwszym semestrze moich studiów doktoranckich nadeszła pandemia i przenieśliśmy się do Szwecji, gdzie musiałem pracować i uczyć z domu. Również w domu zrobiłem Ścianę badawczą na potrzeby moich badań i dla moich studentów na ASP i Blekinge Institute of Technology w Szwecji (Ryciny 8.8-10).

Rycina 8.3 Przeprowadziłem dyskusję z moją promotorką, prof. Aleksandrą Janik, na temat koncepcji gości i złożyliśmy sobie sprawę, jak pojęcie gościa będącego przyjacielem boga funkcjonuje w języku polskim i perskim. Prof. Janik napisała to na ścianie po polsku, a później ja podzieliłem się tym z innymi studentami. Wiąże się to również z koncepcją podróżników, którzy stają się gośćmi. Od osób podróżujących stale czerpię inspiracje na notatki, m.in. od mojej promotorki (chodzenie po Tokio), Bruce'a Chatwina⁹³ (niepokój i pisanie), Karla Rocka⁹⁴ (kultura Indii i sąsiednich krajów z perspektywy

⁹² David Evans, *The Art of Walking : A Field Guide* (London, Uk: Black Dog, 2013).

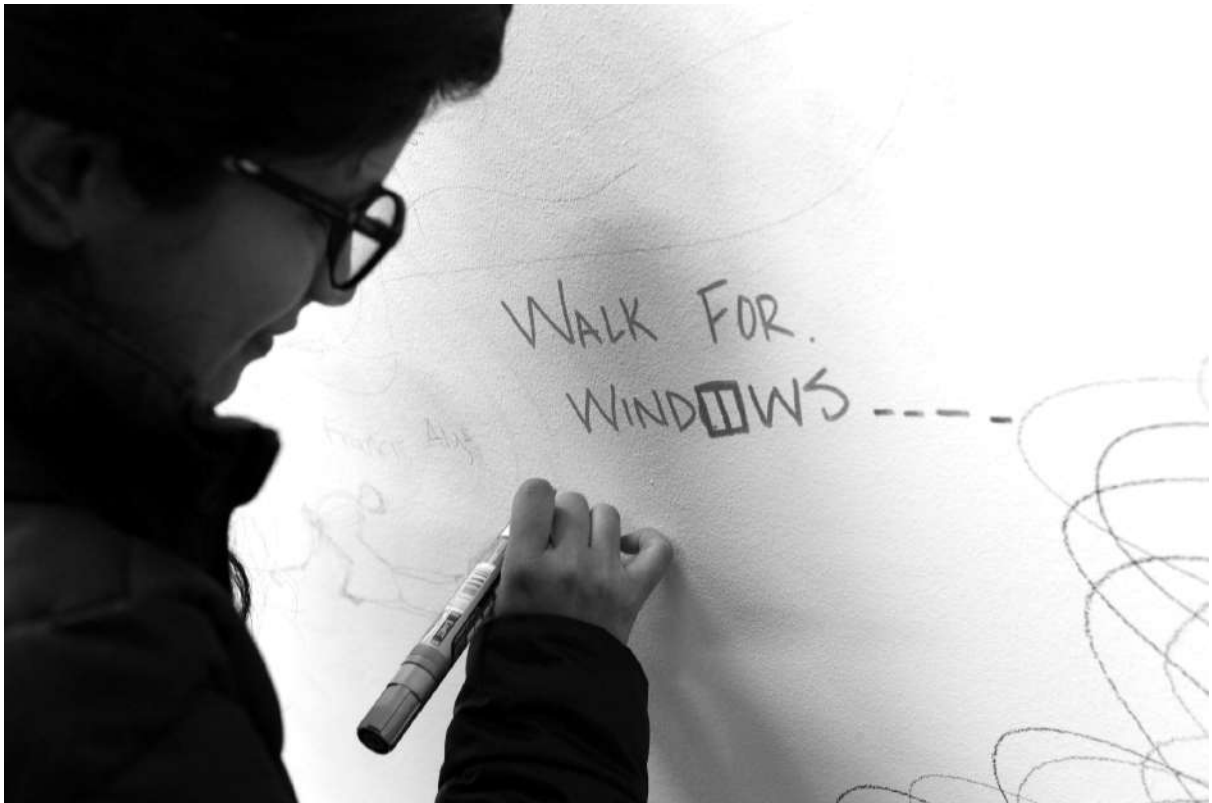
⁹³ Bruce Chatwin, *Anatomy of Restlessness* (Penguin Books, 1997).

⁹⁴ Karl Rock, <https://blog.karlrock.com/>

Nowozelandczyka), Evi zu Beck⁹⁵ (obozowanie na dziko i dzielenie się opowieściami), Itchy'ego Bootsa⁹⁶ (podróżowanie po Świecie bez strachu). Wrocław, Polska, 2019.

⁹⁵ Evi zu Beck, <https://evazubeck.com/>

⁹⁶ Itchy Boots, <https://www.itchyboots.com/>

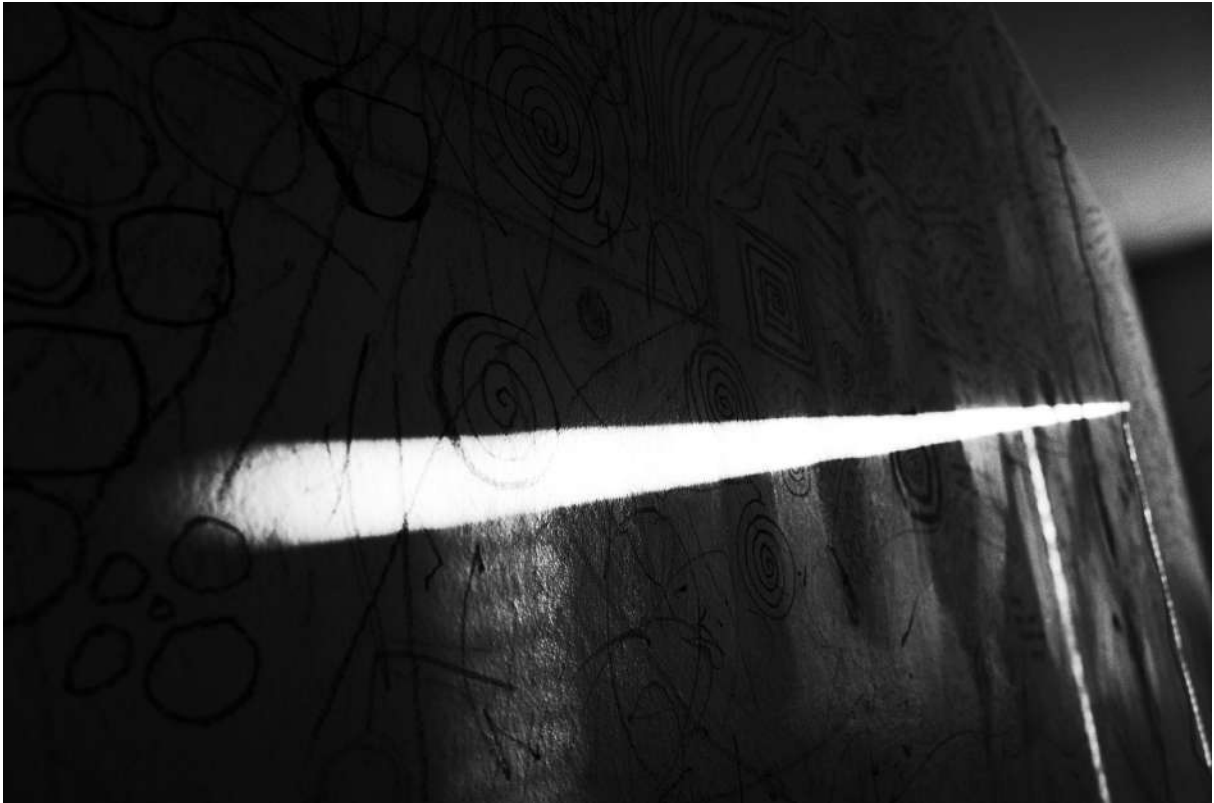
Ryciny 8.4,5 Koleżanki z ASP i artystki, Sana Shahid (pisząca, aby podchodzić do okien, zarówno dosłownie, jak i w przenośni) i Katerina Kouzmitcheva (pisząca, że jest się człowiekiem na podstawie historii chodzenia po Los Angeles i nurkowania w kontenerach). Wrocław, Polska, 2019.

Ryciny 8.6,7 Góra, przygotowanie zdjęć na ścianę tuż przed pandemią. Dół, ławka pandemiczna i narodziny dystansu społecznego i szkół internetowych. Zrobiłem w domu dwie nowe ściany, jedną na potrzeby mojego doktoratu i jedną dla studentów, aby pokazać proces badawczy zarówno na ASP w Polsce, jak i w BTH w Szwecji. 2020, 2021.

Rycina 8.8 W domu, ściana badawcza z bibliografią oraz notatkami z lektury. Karlshamn, 2020.

Rycina 8.9 To były mroczne czasy w izolacji i separacji od studia podczas pandemii. Pamiętam, że wyrwałem się z tej ciemności i zrobiłem to zdjęcie. Ten akt tworzenia, robienie notatek, spacerowanie, robienie zdjęć nadaje dynamiki mnie i mojej pracy; to jest jak życie, rzeczy ożywają, ja żyję, dlatego praca się tworzy, notatki się piszą i organizują. Ciemność zostaje pokonana. Karlshamn, Szwecja, 2020.

Napisałem również *Notes on Research Wall [Notatki o Ścianie badawczej]*⁹⁷ dla studentów, gdzie wyjaśniam, czym może być badanie. Poniżej kilka wybranych notatek.

3. Pracuj z tym, co masz
5. Ukąszenia/połączenia
6. Ściana badawcza na Konferencji Badań Artystycznych
8. Praca z ludźmi
11. Tworzenia zina na podstawie Ściany
37. Wskazówki

⁹⁷

https://docs.google.com/document/d/1FzzclX3_JMSp_BZRgV_cLgw49F9K1kBydt475aCIWpM/edit

- 43. Graj!
- 45. Praca z odpadami!
- 60. W ramach zbierania
- 61. W ramach przeglądu
- 67. Cyfrowo jako element procesu
- 72. Wzory
- 79. Mobilna ściana badawcza
- 80. Spacer ścianą badawczą do rzeki
- 81. Brzydkie jest w porządku
- 86. Praca na zewnątrz
- 87. Praca ze ścianami zewnętrznymi
- 98. Ściana badawcza jako oś czasu
- 99. Oświetlenie ściany badawczej
- 100. Zwijanie ściany badawczej
- 109. Chodząca ściana badawcza
- 118. Palimpsest
- 123. Tektura
- 124. Z twojego magazynu
- 125. Schematy
- 126. Taśmy

Rycina 8.10 Ściana badawcza ASP i BTH dla studentów objaśniająca propozycje, pracę, notatki, bibliografię. Karlshamn, Szwecja, 2021.

139. Jako eksperyment

140. Jako ankieta

145. Topografia

146. Geografia

147. Modele na ścianie

149. Przemień ścianę w coś żywego!

182. Ściana badawcza jako kontemplacja

201. Prześwitujący papier do nakładania warstw i nadpisywania

Inne moje wybrane ściany badawcze można zobaczyć pod poniższym linkiem⁹⁸.

⁹⁸ <https://sites.google.com/g.ucla.edu/sepasama/research-walls>

9. Książki

„Wszystko na świecie istnieje po to, by skończyć się książką⁹⁹.” —Mallarmé

Książka to muzeum nomada. Dla kogoś przebywającego w diasporze, książka jest czymś, co zabiera się ze sobą, gdy jest się zmuszonym do ucieczki, czymś, co można skopiować, a nie zniszczyć. Jestem częścią diaspory. Przez lata spędzone za granicą z przymusu i z wyboru pracowałem nad 15 książkami. Każda z nich ma swoją historię, a praca nad książkami to jeden z najlepszych sposobów nauki, który wymaga odpowiednio przeprowadzonych badań i dyscypliny.

Książki są małą, ale ważną częścią mojej pracy jako artysty. Więcej informacji na temat mojej pracy (wystawy, projekty, kolaboracje, konferencje i działalność dydaktyczna) znajduje się w moim CV (sekcja Źródła internetowe). Tak naprawdę, moim zdaniem, książki są moją słabością; moją siłą jest produkcja notatek i zdjęć, i tu potrzebna jest kolaboracja.

Moje najbardziej udane prace były zawsze wynikiem współpracy, zwłaszcza gdy projekt jest zbyt duży; dużym wyzwaniom trudno jest podołać w pojedynkę.

Oto lista książek, nad którymi pracowałem. W tej sekcji chciałbym omówić bliżej *The Culture Now Project* oraz *Notes on Walking*, która jest moją pracą doktorską - jedna praca z przeszłości i jedna terażniejsza. Na koniec otworzę też mój „polski słój pomysłów” na przyszłe książki jako „Artysta który tworzy książki¹⁰⁰.”

15. Autor, *Dancing in the Dark*, Portfolio 1999-2022, Sepa Sama, Worldwide, 2022
14. Autor, *Notes on Walking: Description and Documentation*, Worldwide, 2022
13. Autor-Podróżnik, *Notes on Walking: Dandelion has no Field*, Worldwide, 2022
12. Autor-Podróżnik, *Walking Vaskjala Traveler Letter, Estonia and Sweden*, March 2022
11. Autor-Podróżnik, *Letter S, Notes on Walking: Dandelion has no Field*, Global, Winter 2022
10. Kontrybutor-Artysta, *A!symetria*, ASP Wrocław, Poland, Winter 2022
9. Fotograf-Artysta, *Walking Blekinge Photo, Zine without a Crown VII*, Poland, Fall 2020
8. Współredaktor-Fotograf, *Think Tank Transbaltic*, Finland, 2015
7. Współredaktor-Fotograf, *Apathy*, USA, 2014
6. Współredaktor-Kontrybutor, *Confronting the Clash: The Suppressed Voices of Iran*, Diaspora, 2013
5. Badacz, *Combinatory Urbanism: The Complex Behavior of Collective Form*, Worldwide, 2011
4. Badacz-Podróżnik i urbanista, *UCLA's Book, The Culture Now Project*, USA, 2011
3. Badacz-Podróżnik, *The Culture Now Bible Book*, UCLA, USA, 2011

⁹⁹ Susan Sontag, *On Photography* (Penguin Classics, 2008).

¹⁰⁰ Andrew Roth et al., *Artists Who Make Books* (London ; New York: Phaidon, 2017).

2. Autor-Projektant, Rhythm is a Dancer, Portfolio 1999-2009, Los Angeles, USA, 2009
 1. Badacz-Podróżnik, Caravansaries, Shahid Beheshti University, Ganjnameh, Yazd, Iran, 2003

Rycina 9.1 Książki i spacerzy Sepy Sama, BLT, wywiad prasowy, Ronneby Konsthall Museum, Ronneby, Szwecja, 2016. Zdjęcie: BLT.

Książka *The Culture Now Project*¹⁰¹ to moja pracę magisterską, powstała na Uniwersytecie Kalifornijskim w Los Angeles, jako praca zbiorowa 2 wykładowców, laureata nagrody Pritzкера - prof. Thoma Mayne'a i Karen Lohrmann, we współpracy z ich 13 studentami. W ramach tego projektu otrzymałem również stypendium od Fundacji Grahama w Chicago, USA, na prowadzenie badań, podróże, publikacje i wystawy. W ramach tego projektu zajęliśmy się związkiem pomiędzy sztuką a miastami (średniej wielkości) w USA; konkretnie zajmowałem się miastem Merced w Kalifornii, położonym pomiędzy Los Angeles i San Francisco (2 ważne obszary metropolitalne) z potencjałem wzrostu po zakończeniu budowy szybkiej kolei; miasto to znajduje się na drodze do Yosemite, stanowi niejako bramę wjazdową do parku.

¹⁰¹ Thom Mayne and Karen Lohrmann, *The Culture Now Project - Midsize America* (UCLA Architecture and Urban Design, 2012).

Rycina 9.2 Zespół The Culture Now Project, UCLA, 2011. Zdjęcie: Culture Now Project.

Rycina 9.3 Książka *The Culture Now Project*, Los Angeles, USA, 2012. Zdjęcie: Culture Now Project.

W ramach projektu byłem odpowiedzialny za wstępne badania. Prof. Thom Mayne, który powołał mnie do udziału w projekcie, zlecił mi wykonanie badań porównawczych, zarówno w kontekście międzynarodowej, jak i w USA, dot. relacji między sztuką i miastem. Później musieliśmy wybrać miasto w USA, nad którym mieliśmy pracować. Wybrałam Merced w Kalifornii; w książce jest ono opisane jako miasto uniwersyteckie i rolnicze, w którym można potencjalnie rozwijać sztukę, kulturę i biznes (Rycina 9.4). Nasza końcowa praca została również wystawiona w galerii Perloff Hall w UCLA, prezentując miasta za pomocą animacji (Rycina 9.5).

Praca ta porusza tematykę chodzenia, miast i możliwości poruszania się pieszo. Wiele z notatek, które zamieszczam w *Notes on Walking* odnosi się do urbanistyki, życia ulicy i codziennego. Ukończenie studiów magisterskich z zakresu urbanistyki i sztuki było dobrą podstawą do pracy nad notatkami dotyczącymi chodzenia w kontekście sztuki. Wiele z

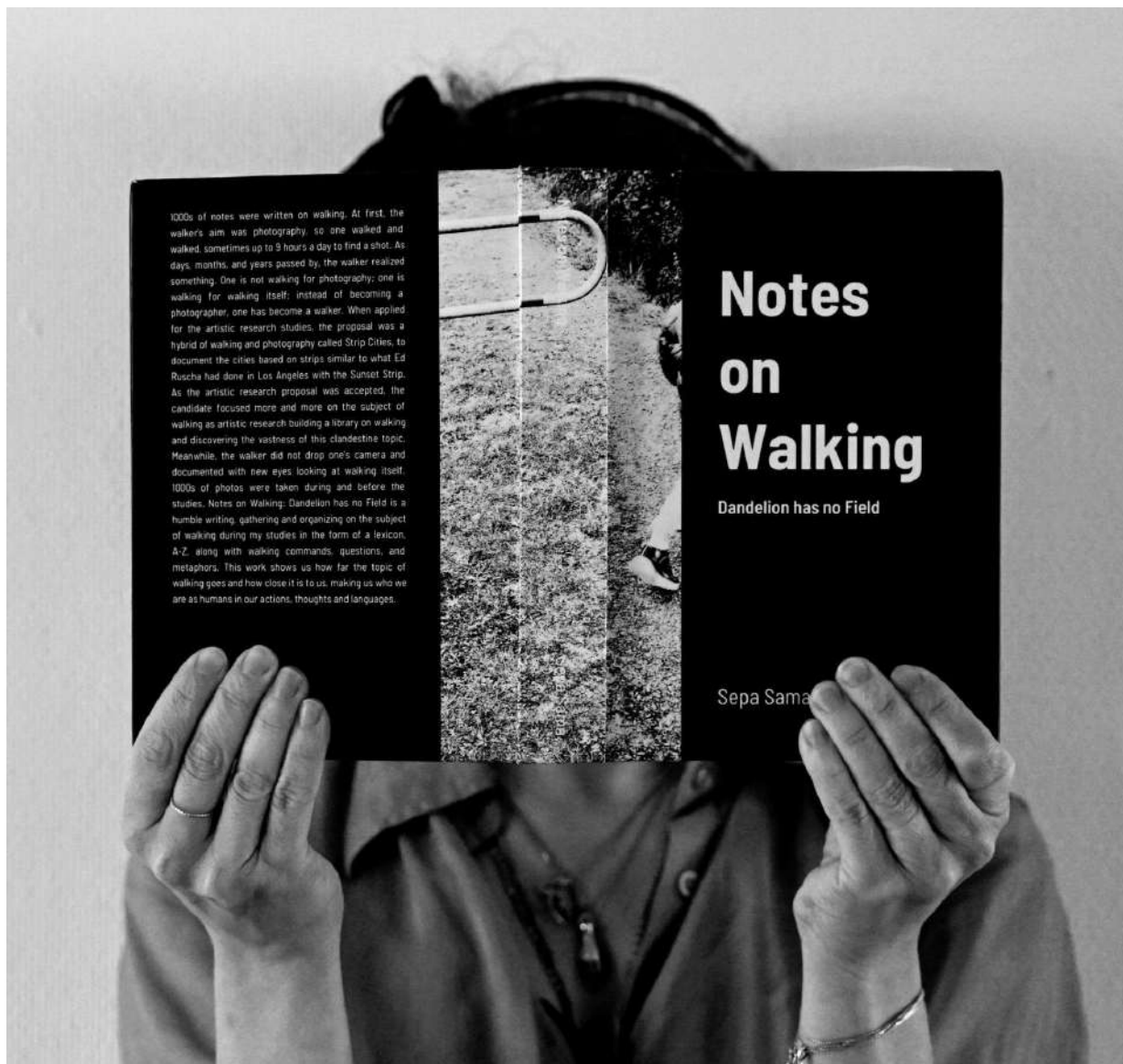
moich zdjęć dotyczy również środowiska miejskiego lub przestrzeni, gdzie miasto spotyka się z naturą.

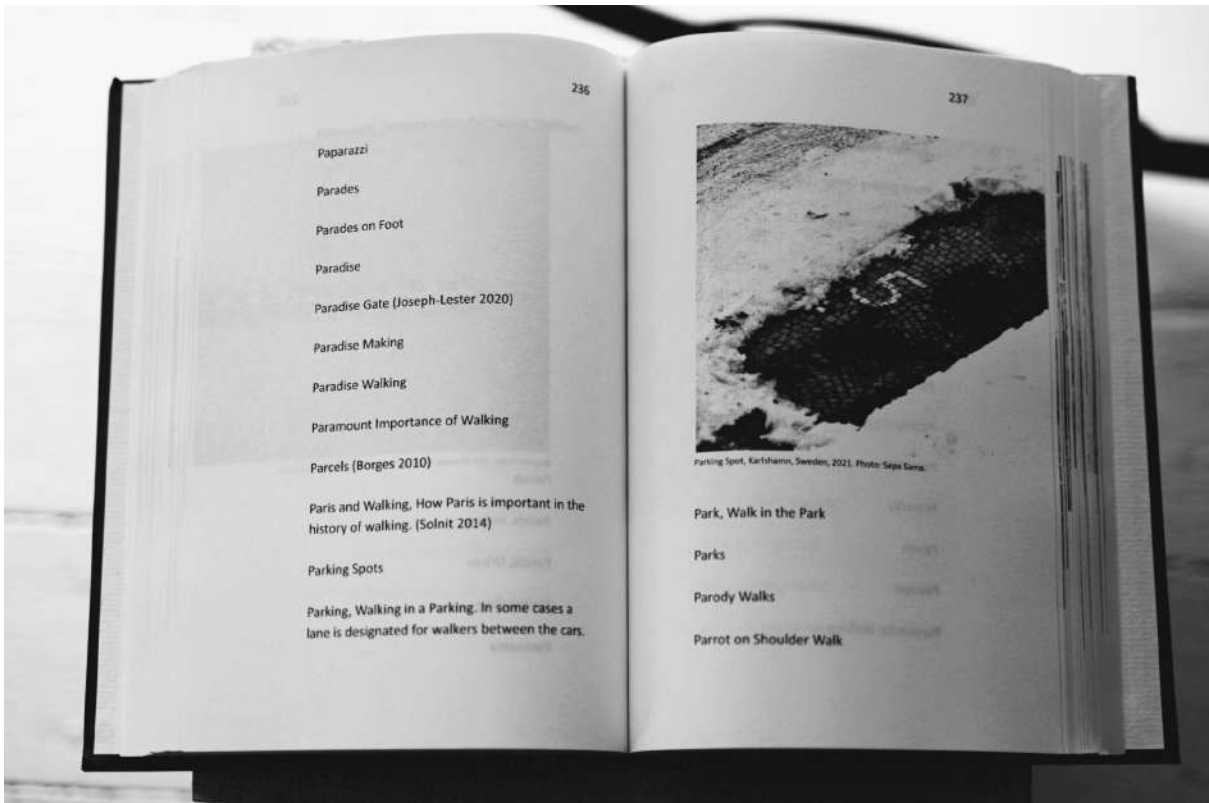
Ryciny 9.4,5 Góra, rozdział nt. Merced w książce *The Culture Now Project*. Dół, animacje w ramach wystawy miast w Perloff Hall Gallery na Uniwersytecie Kalifornijskim, Los Angeles, USA, 2011. Zdjęcia: The Culture Now Project.

A teraz kilka słów o mojej ostatniej książce, która jest moją pracą doktorską i dziełem sztuki. Książka ta przedstawia w porządku alfabetycznym notatki na temat chodzenia. Notatki powstały na bazie mojej bibliografii, codziennego życia, pytań zadawanych kolegom, wędrówki po 7 miastach w różnych częściach świata i 50.000 wykonanych zdjęć. Jest to efekt przejścia ponad 10 milionów kroków, co stanowi $\frac{1}{5}$ obwodu Ziemi. Notatki przedstawione w pracy doktorskiej są w rzeczywistości niewielką częścią tego, co zapisałem zarówno cyfrowo, jak i fizycznie. To część notatek, które zdołałem opracować w związku z koniecznością wykonywania innych zadań. Dlatego planuję wydać drugą edycję książki, i wykorzystam sztuczną inteligencję, aby sprawdzić jak ta mogłaby pomóc uporządkować te ok. 60.000 notatek na temat chodzenia. Notatki o chodzeniu to także sposób patrzenia na ludzkość poprzez chodzenie, ponieważ to właśnie umiejętność chodzenia uczyniła nas ludźmi¹⁰².

¹⁰² Robert Gardner, *Human Evolution* (New York: Franklin Watts, 1999).

Rycina 9.6 *Notes on Walking: Dandelion has no Field*, Ronneby, Szwecja. Zdjęcie: Sepa Sama.

Ryciny 9.7,8 Góra, notatki w pojemniku, które nie zostały zawarte w ostatecznej wersji książki. Dół, wewnątrz pierwotnego w formacie A5; ostateczna wersja ma standardowy format kieszonkowy. 2022.

Zdjęcia: Sepa Sama.

W ramach studiów doktoranckich przedstawiałem mój projekt doktorski na międzynarodowych konferencjach i w trakcie wykładów - lista poniżej. Mam również zaproszenie w Szwecji do wygłoszenia dwóch prezentacji jesienią i zimą 2022 r. Ponadto uczestniczyłem w wystawach, spektaklach i warsztatach o chodzeniu. Szczegóły dotyczące mojej pracy są przedstawione w moim CV i portfolio.

- Her Walk, Walk21 Conference, Dublin, Ireland, September 2022
- Notes on Walking¹⁰³, Artistic Research Conference, Jāzeps Vītols Latvian Academy of Music, Riga, Latvia, May 2022
- IMPACT11 Conference, Open Portfolio, Hong Kong, wiosna 2021
- Notes on Walking for dr Zuzanna Dyrda's Studio, ASP Wrocław, Polska, wiosna 2021
- Architectural Fantasies, Walk21 Conference, Seoul, Korea Południowa, wiosna 2021
- Notes on Walking, Digital Confrontations Conference at the Gdańsk Academy of Fine Arts, Polska, jesień 2020
- Loop Walk Workshop, Caring for Dementia Symposium, University of Applied Arts, Vienna, Austria, jesień 2020
- Notes on Walking at the Philosophy and Cartography Conference, Wrocław, Polska, jesień 2019

Jak wspomniałem w opisie moich metod (fotografia, chodzenie, pisanie, ściany badawcze), książka jest formą, w której wszystkie one mogą stać się czymś więcej i zostać zmaterializowane, skonceptualizowane i zarchiwizowane. Mam w posiadaniu polski słój, który kupiłem 10 lat temu w San Francisco i w nim zbieram pomysły na książki, nad którymi chcę pracować. To ciekawe, że słój jest polski; nie przypuszczałem nawet, że pewnego dnia będę prowadził swoją pracę w Polsce. Jest to ważne dla mnie jako artysty, który dużo pracuje intuicyjnie; są prace, zdjęcia i notatki, nad którymi obecnie pracuję, a których właściwe miejsce poznam dopiero po latach.

Notes on Walking była również wystawiona we Wrocławiu w galerii Neon w 2022 roku. Kilku moich azjatyckich kolegów wyraziło pozytywne komentarze na jej temat, a to sprawiło, że zacząłem się zastanawiać, czy moja praca jest osadzona w kontekście, który przynoszę z

¹⁰³ Referat w Jāzeps Vītols Latvian Academy of Music, https://www.youtube.com/watch?v=ORxF0pSLgAc&list=PLOqyGztxdT3zf_VjiU_3b-tSdneDro7vK&index=5

Jedwabnego Szlaku¹⁰⁴, na którym się urodziłem?

Rycina 9.9 Polski słój pomysłów na książki, 2012-2022, San Francisco, Karlshamn, Wrocław, Zdjęcie: Sepa Sama.

Poniżej wymienię kilka pomysłów na przyszłe książki (łącznie pisanie i fotografię), nad którymi planuję pracować - niektóre w kolaboracji, niektóre jako prace indywidualne:

- *Notes on Walking*, wydanie drugie, poprawione.
- *Walking Blekinge Traveler Letter*, jako podróżnik w miejscu, w którym mieszkam.
- *Windows of Wrocław*, dosłowna i metaforyczna dokumentacja wrocławskich witryn.
- *Feminist Contemplations*, studia i pisanie o feminizmie.
- *She Rides*, fotodokumentacja kobiet jeżdżących na rowerach, za ich pozwoleniem.
- *Walking Metaphors*, zbiór metafor o chodzeniu.
- *Walkshop Handbook*, seria warsztatów o chodzeniu.
- *Dancing in the Rain*, o tym jak moje prace wyciągają mnie z ciemności.
- *Winter Lights*, ciemność na Północy.
- *Ark 56 Trails*, opis tego szlaku światowego dziedzictwa wzdłuż Morza Bałtyckiego.
- *Walking beyond Words*, ukazanie tego, co niedopowiedziane za pomocą zdjęć.
- *Against the Casts*, pokazanie nowych wymiarów tego, czym może być sztuka.
- *At Home When Walking*, dom w podróży.

¹⁰⁴ Italo Calvino, *Invisible Cities* (London Vintage, 2009).

- *Guardrail Messages*, archiwizacja wiadomości na balustradach.
- *Walking down a Mountain*, spacer po górach jak Nietzsche.
- *One Day*, dokumentacja życia i pracy poruszając się pieszo.

10. Podsumowanie

Notes on Walking: Dandelion has no Field jest pracą o charakterze archiwalnym. W ten sposób eksploruję tematykę chodzenia. Uważam, że dobre książki są zwarte, ale nie o to tu chodzi. Chciałem raczej objąć tematykę chodzenia w całej jej rozciągłości (nie ma ona swego konkretnego obszaru¹⁰⁵) i ukazać w ten sposób jak chodzenie dotyka wielu aspektów naszego człowieczeństwa, zarówno dosłownie, jak i metaforycznie - jest powiązane z naszym ciałem, językiem, naszym środowiskiem, wnętrzem i aspektami zewnętrznymi, fizycznymi i metafizycznymi. Przypomina to pracę Dehkhody¹⁰⁶ (który był moją inspiracją w dzieciństwie), który podróżował (fizycznie i w wyobraźni) i napisał wiele tomów składających się na leksykon języka perskiego.

Praca *Notes on Walking* jest tak szeroka, jak wszystkie nasze języki i ciała na tej planecie razem wzięte, jest napisana tak, jak opisuje się coś nieskończonego. Jest to tak naprawdę sposób spojrzenia na nasze człowieczeństwo poprzez chodzenie. To zdolność chodzenia ukształtowało nasze człowieczeństwo¹⁰⁷ już na samym początku naszej historii. Z tej perspektywy możemy lepiej poznawać siebie i nasze miejsce na tej planecie.

Praca ta mogłaby stać pracą na całe życie i miejmy nadzieję, że będzie ona kontynuowana przez następne pokolenia kolegów artystów. To artyści i pisarze tacy jak m.in. Ed Ruscha, Susan Sontag, Rebecca Solnit i Ali Akbar Dehkhoda wskazali mi tę drogę (metafora chodzenia). Po przejrzaniu bibliografii (która zarysowała kontekst dla mojej pracy), można zorientować się, że żadna z prac nie wykazuje takiego podejścia do archiwizacji jak przedkładana praca (przynajmniej w tym kontekście) i, jak sądzę, na tym właśnie polega siła badań artystycznych i pozwalania artystom na kontrybucję do tak poważnych tematów.

Już wcześniej pracowałem nad i uczyłem o chodzeniu. Studia w szkole doktorskiej na ASP, którym towarzyszyła pandemia, nauczyły mnie bardzo pozytywnego podejścia do chodzenia. Początkowo chciałam się skupić na warsztatach o chodzeniu (Walkshops) i ich dokumentacji. Jednak z powodu pandemii zacząłem dużo pisać i chciałem tworzyć notatki o chodzeniu, które mają praktyczne zastosowanie, a te stały się później po prostu notatkami, które obejmują temat chodzenia. Mam nadzieję kontynuować tę pracę przez wiele kolejnych lat, zarówno pisząc, tworząc dokumentację fotograficzną, nauczając, prowadząc warsztaty, rozmowy i publikując, aby eksplorować człowieczeństwo przez pryzmat chodzenia.

¹⁰⁵ Rebecca Solnit, *Wanderlust: A History of Walking* (Granta Books, 2014).

¹⁰⁶ Ali Akbar Dehkhoda and Mohammad Mo'in, *Loghat-Nameh 'i Dehkhoda* (Tehran: Tehran University Press, 1958).

¹⁰⁷ Robert Gardner, *Human Evolution* (New York: Franklin Watts, 1999).

11. Zdjęcia o chodzeniu

„Może powinniśmy zaufać fragmentowi, jako że fragmenty tworzą konstelacje zdolne opisać więcej i w bardziej złożony sposób, wielowymiarowo¹⁰⁸.”

—Olga Tokarczuk, 2018

W tej sekcji pragnę przedstawić dodatkowe zdjęcia dotyczące chodzenia, jak w galerii. Galeria¹⁰⁹ była początkowo przestrzenią zbudowaną do chodzenia w środku, a ponieważ istniała ta dodatkowa przestrzeń, dodano do niej sztukę i teraz znamy tę przestrzeń jako przeznaczoną dla sztuki. Nasza własna galeria ASP we Wrocławiu jest również korytarzem, który funkcjonuje zarówno jako przejście, jak i miejsce dla wystaw (Rycina 12.1).

Rycina 12.1 Betonowa galeria ASP we Wrocławiu, Polska, 2020. Zdjęcie: Sepa Sama.

Dziękuję za zapoznanie się z niniejszym dokumentem. Przepraszam za jego fragmentaryczny charakter, ale staram się tu pokazać część¹¹⁰ czegoś znacznie większego, tematu wykraczającego poza życie jednego człowieka.

¹⁰⁸ Olga Tokarczuk, “Czuły narrator.”

¹⁰⁹ Rebecca Solnit, *Wanderlust: A History of Walking* (Granta Books, 2014).

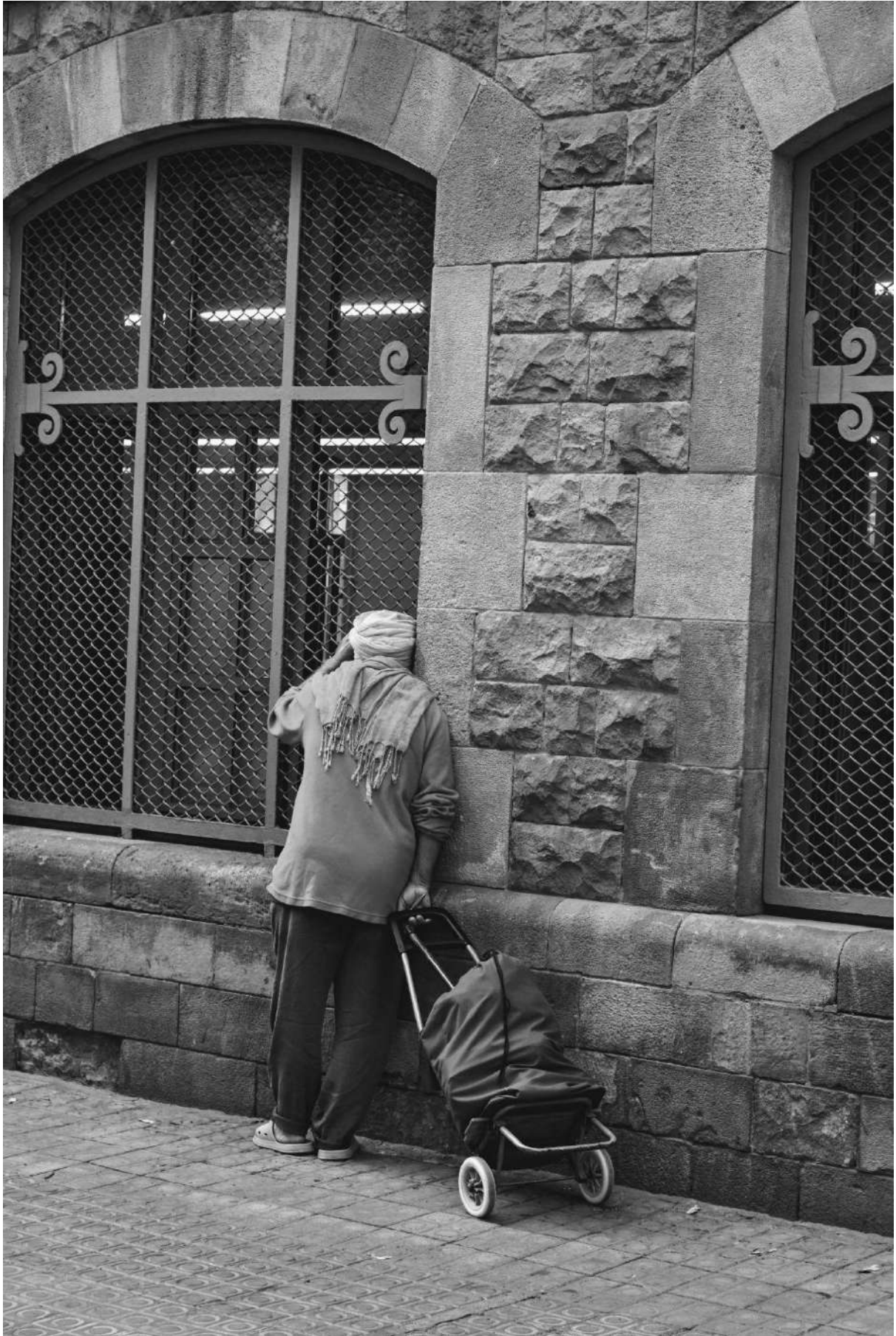
¹¹⁰ Jorge Luis Borges and Suzanne Jill Levine, *On Writing* (New York Penguin Books, 2010).

Schody, Karlshamn, 2021

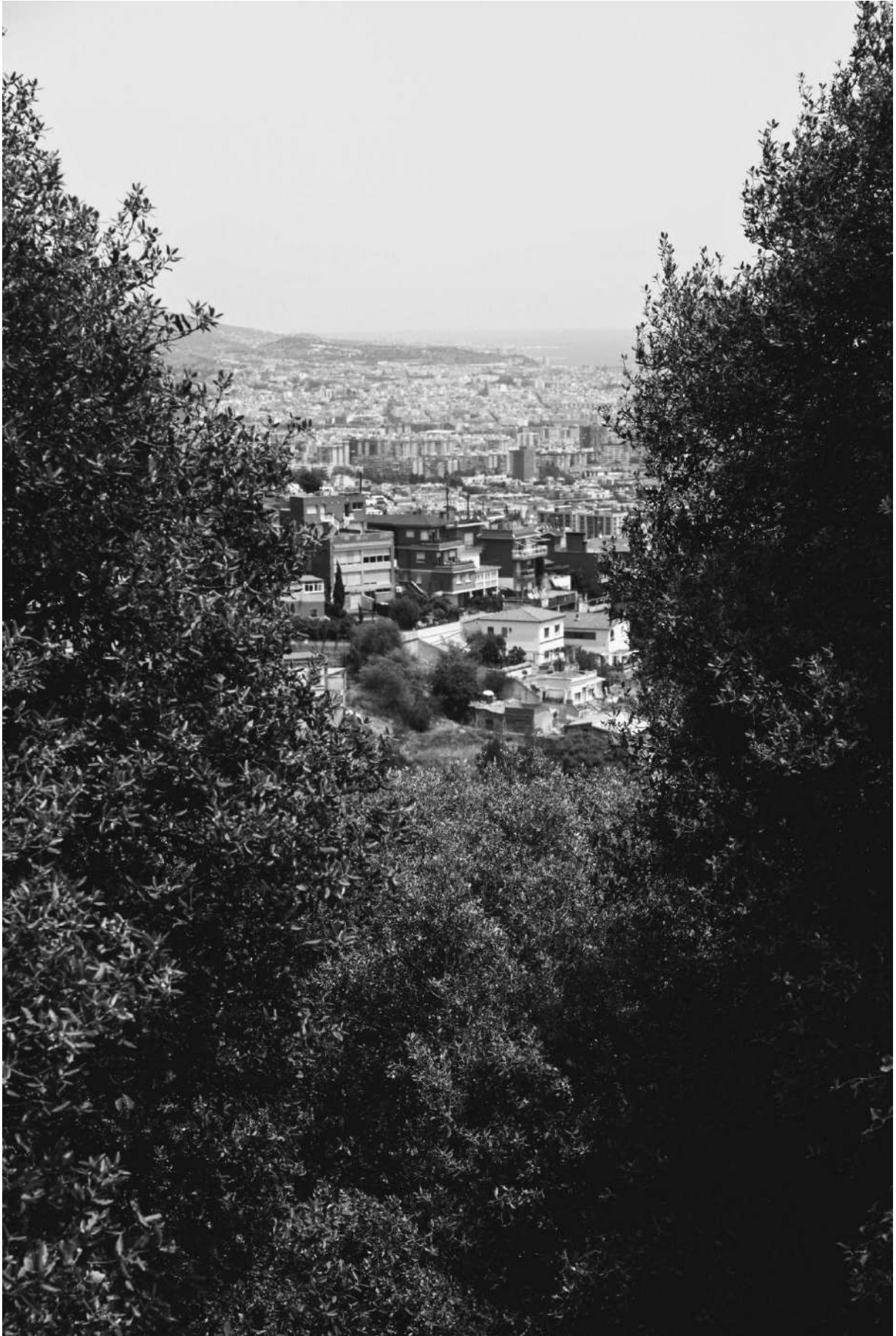
Odprowadzając maszynę, Barcelona, 2022

Spoglądając do środka, Barcelona, 2022

Patrząc na mapę, Wrocław, 2020

Patrząc z góry, Barcelona, 2022

Obok siebie, Barcelona, 2022

Na tyle znaku, Karlshamn, 2022

Zadaszony chodnik, Karlshamn, 2022

Alejka, Barcelona, 2022

Byłem tu już wcześniej, Barcelona, 2022

Jak dorastałem, Barcelona, 2022

Spacerując po Wrocławiu, Wrocław, 2020

Spacery po rynku, Wrocław, 2019

Zapuszczając się w dzicz, Sztokholm, 2017

Miejskie blizny i wspomnienia, Berlin, 2018

Znak kobiety idącej, Karlshamn, 2021

Wspólnota, Ronneby, 2022

Arkady, Barcelona, 2022

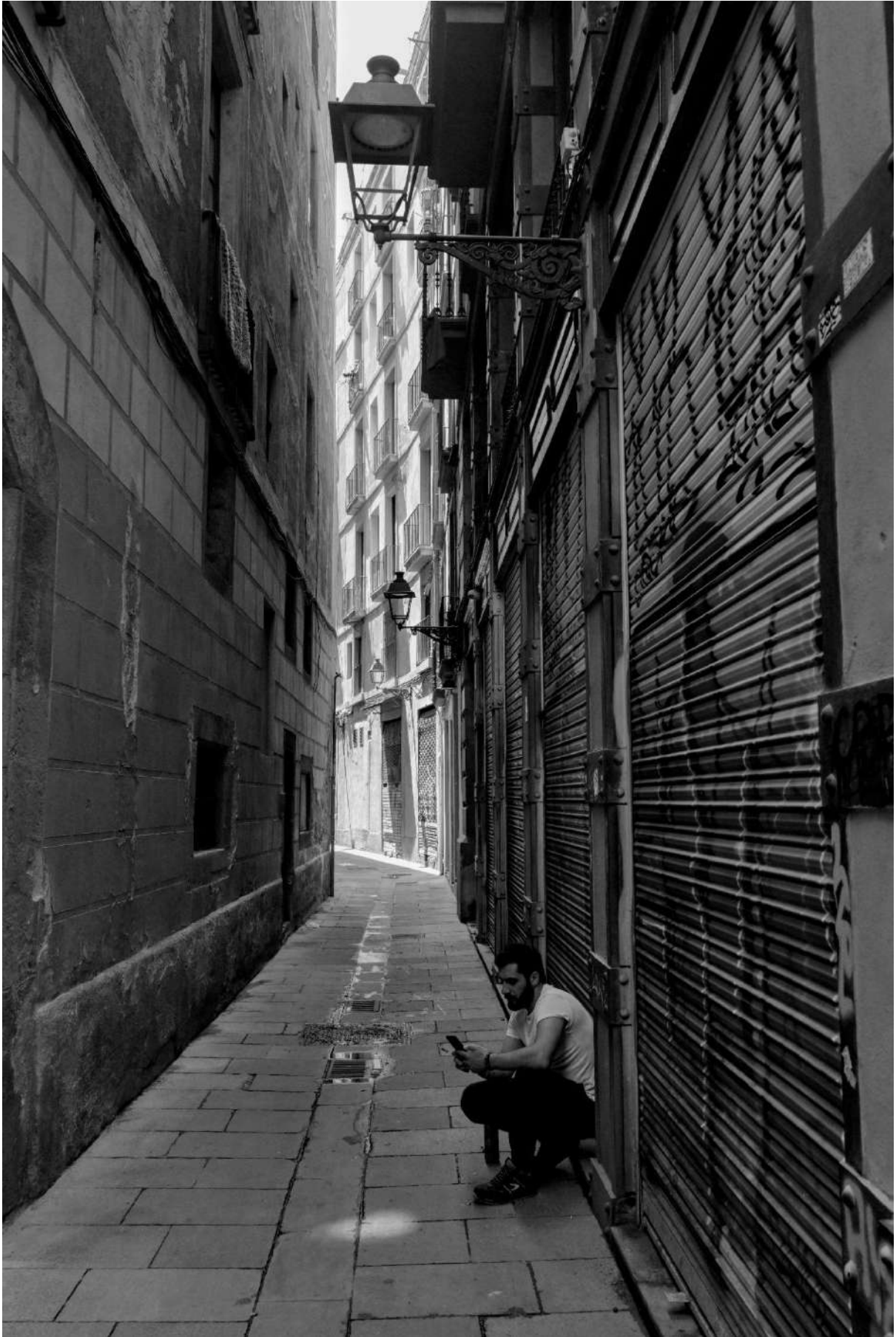
Wychodzimy, żeby wejść, Karlshamn, 2021

Schody jako metafora, Ronneby, 2022

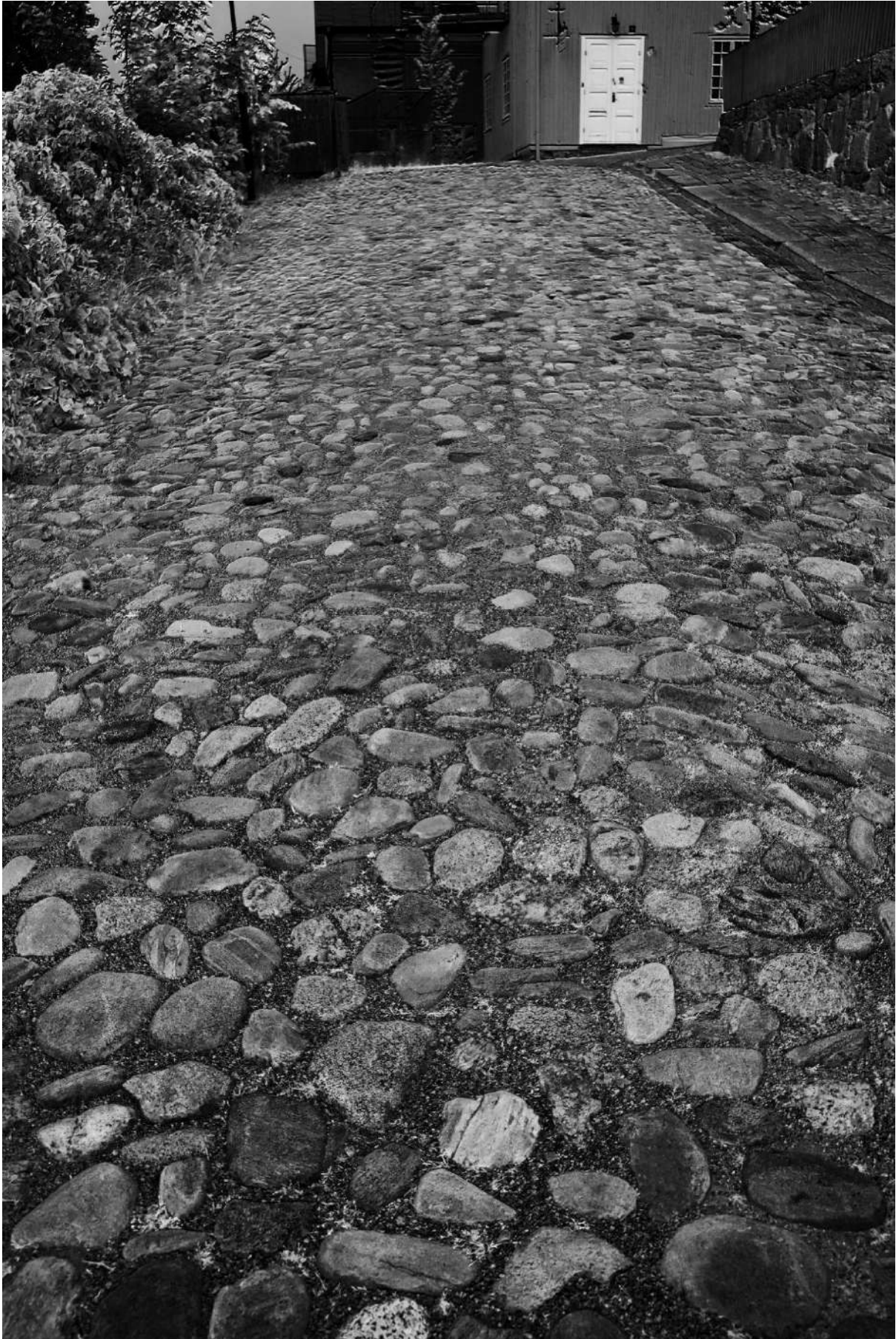
Piesi mają pierwszeństwo, Barcelona, 2022

Dzwoniąc do domu, Barcelona, 2022

Kopuła, Karlshamn, 2022

Kamienie rzeczne, Ronneby, 2022

Głazy, Karlshamn, 2022

Spacer brzegiem morza, Morze Bałtyckie, 2022

Oddychać, Morze Bałtyckie, 2022

12. Bibliografia

Adams, Ansel, and William A Turnage. *Sierra Nevada : The John Muir Trail*. New York: Little, Brown And Co, 2006.

Banham, Reyner. *Los Angeles : The Architecture of Four Ecologies*. Berkeley: University Of California Press, 2009.

Berger, John, and Jean Mohr. *Another Way of Telling : A Possible Theory of Photography*. London: Bloomsbury, 2016.

Berger, John Peter, and Geoff Dyer. *Understanding a Photograph*. London: Penguin Books, 2013.

Borges, Jorge Luis, and Suzanne Jill Levine. *On Writing*. New York Penguin Books, 2010.

Calvino, Italo. *Invisible Cities*. London Vintage, 2009.

Camus, Albert, and Inc Ebrary. *The Stranger*. Cambridge, Uk ; New York, Ny: Cambridge University Press, 2004.

Chatwin, Bruce. *Anatomy of Restlessness*. Penguin Books, 1997.

Careri, Francesco. *Walkscapes: Walking as an Aesthetic Practice*. Culicidae Architectural Press, 2017.

Davies, Norman, and Roger Moorhouse. *Microcosm : Portrait of a Central European City*. London: Pimlico, 2003.

Davis, Mike. *City of Quartz : Excavating the Future in Los Angeles*. Brooklyn, Ny: Verso, 2018.

Dehkhoda, Ali Akbar, and Mohammad Mo'in. *Loghat-Nameh 'i Dehkhoda*. Tehran: Tehran University Press, 1958.

Ekstrand, Torun. *Art Line, a Baltic Collaboration*. Blekinge Museum, 2013.

Elizegi, Rebeka, Blanca Ortiga, and Promopress. *Collage by Women 50 Essential Contemporary Artists*. Barcelona Promopress, 2019.

Evans, David. *The Art of Walking : A Field Guide*. London, Uk: Black Dog, 2013.

Francis, John. *Planetwalker: 22 Years of Walking. 17 Years of Silence*. National Geographic, 2008.

Frederick, Matthew, and Vikas Mehta. *101 Things I Learned in Urban Design School*. New York: Three Rivers Press, 2018.

Gardner, Robert. *Human Evolution*. New York: Franklin Watts, 1999

Gausa, Manuel, and Instituto Metápolis De Arquitectura Avanzado. *The Metapolis Dictionary of Advanced Architecture : City, Technology and Society in the Information Age*. Barcelona: Actar, 2003.

Gehl, Jan. *Life between Buildings : Using Public Space*. Washington, Dc: Island Press, 2011.

Hall, C. Michael, Yael Ram, and Noam Shoval. *The Routledge International Handbook of Walking*. Routledge, 2017.

Herzog, Werner. *Of Walking in Ice: Munich - Paris: 23 November - 14 December, 1974*. Vintage Digital, 2014.

Irigaray, Luce. *The Way of Love*. London, Eng.: Continuum, 2008.

Kämpargård, Niklas. *Wander the Blekinge*. Calazo Förlag, 2019.

Lakoff, George, and Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago, Ill. University Of Chicago Press [C, 2017.

Legates, Richard T., and Frederic Stout. *The City Reader, Fourth Edition*. Routledge, 2007.

Mau, Bruce, and Phaidon Verlag Gmbh. *Bruce Mau: MC24 Bruce Mau's 24 Principles for Designing Massive Change in Your Life and Work*. Berlin Phaidon, 2020.

Mayne, Thom. *Combinatory Urbanism a Realignment of Complex Behavior and Collective Form*. Stray Dog Cafe, 2011.

Mayne, Thom, and Karen Lohrmann. *The Culture Now Project - Midsize America*. UCLA Architecture and Urban Design, 2012.

Milosz, Czeslaw, and Robert Hass. *Road-Side Dog*. Farrar, Straus and Giroux, 1999.

Moriyama, Daido, and Takeshi Nakamoto. *Daido Moriyama: How I Take Photographs*. Laurence King Publishing, 2019.

Nietzsche, Friedrich. *Ecce Homo*. Penguin Classics, 1992.

Nietzsche, Friedrich, R J Hollingdale, and Richard Schacht. *Nietzsche: "Human, All Too Human" : "a Book for Free Spirits."* Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Lynch, Kevin. *The Image of the City*. MIT Press, 1960.

O'Rourke, Karen. *Walking and Mapping: Artists as Cartographers*. The MIT Press, 2016.

Rilke, Rainer Maria, and Reginald Snell. *Letters to a Young Poet*. Mineola, New York: Dover Publications, 2019.

Roth, Andrew, Philip Aarons, Claire Lehmann, and Jeffrey Kastner. *Artists Who Make Books*. London ; New York: Phaidon, 2017.

Rousseau, Jean-Jacques. *Reveries of the Solitary Walker*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Rumi, Jalāl Al-Dīn, Maryam Mafī, and Azima Melita Kolin. *Rumi : Whispers of the Beloved ; Quatrains*. London: Thorsons, 1999.

Ruscha, Edward. *Every Building on the Sunset Strip*. Los Angeles, Calif.: Privately Printed By The Artist, 1970.

Sand, Monika. *Konsten Att Gunga: Experiment Som Aktiverar Mellanrum*. Axl Books, Sztokholm, 2008.

Shapiro, Lawrence. *Handbook of Embodied Cognition*. Routledge, 2014.

Shortell, Timothy, and Evrick Brown. *Walking in the European City Quotidian Mobility and Urban Ethnography*. Routledge, 2016.

Sira, Victor, Marvin Heiferman, Deirdre Donohue, Shiori Kawasaki, and Bookdummyspress. *Bookdummies : An Imaginary Studio, a Non-Stop Process 1993-2015*. New York: Bookdummyspress, 2016.

Smith, Keri. *How to Be an Explorer of the World : Portable Life Museum*. New York: Penguin Books, 2016.

Smith, Keri. *The Wander Society*. London, Uk Penguin Books Australia, 2016.

SNOHETTA. *Snøhetta : Collective Intuition*. London: Phaidon Press Limited, 2019.

Solnit, Rebecca. *Wanderlust: A History of Walking*. Granta Books, 2014.

Sontag, Susan. *Notes on "Camp."* Partisan Review, 1964.

———. *On Photography*. Penguin Classics, 2008.

Springgay, Stephanie, and Sarah E. Truman. *Walking Methodologies in a More-Than-Human World: WalkingLab*. Routledge, 2017.

Sussman, Aaron, and Ruth Goode. *The Magic of Walking*. New York: Simon And Schuster, 1980.

Tokarczuk, Olga. "The Tender Narrator." Presented at the Nobel Lecture, 2018.

Venturi, Robert, Denise Scott Brown, and Steven Izenour. *Learning from Las Vegas*. Cambridge, Ma The Mit Press, 2017.

Waxman, Lori. *Keep Walking Intently : The Ambulatory Art of the Surrealists, the Situationist International, and Fluxus*. Berlin: Sternberg Press, 2017.

13. Ryciny

Rycina 1. Matka i dziecko idące obok siebie. Valldaura Labs, Hiszpania, 2022. 5

Rycina 2. Na zewnątrz, Karlshamn, Szwecja, 2022. 7

Rycina 2.1 Przydrożne kwiaty, Karlshamn, Szwecja, 2022. 14

Rycina 2.2 Spacerując wzdłuż drogi, Barcelona, Hiszpania, 2022. 15

Rycina 3.1 "Every Building on the Sunset Strip," 1966, Ed Ruscha. The Getty Research Institute. 16

Rycina 3.2 "Some Los Angeles Apartments," 1965, Ed Ruscha. The Getty Research Institute. 17

Rycina 3.3 Fragment "Notatek o kampie" autorstwa Susan Sontag. 18

Rycina 3.4 Fragment „Zewu włóczęgi” autorstwa Rebeci Solnit. Mimo iż jest ona jedną z najważniejszych pisarek poruszających temat chodzenia, a wielu innych autorów (np. Frederic Gros) popełniło podobne prace w tej tematyce, osobiście zdecydowałem się na inne podejście do tego tematu, bazujące na minimalistycznych notatkach o szerszym zasięgu. Choć notatki te są bardzo krótkie, są liczna jak nasiona, ukazując w ten sposób istotę tego czym jest chodzenie i jak poprzez chodzenie w pozycji wyprostowanej staliśmy się ludźmi¹¹¹. 19

Rycina 3.5 „Filozofia chodzenia” Frederica Grosa stanowi doskonały przykład pisania o chodzeniu, jednakże nie obejmuje tej tematyki w pełni, gdyż brakuje w niej dogłębnego omówienia przykładów. 20

Rycina 3.6 Książki na temat chodzenia, z którymi się zapoznałem oraz skrzynia wypełniona notatkami o chodzeniu. 21

Rycina 3.7 Dehkhoda podczas pisania, jego metoda podróżowania i pisania zawsze była źródłem inspiracji dla wolnych, podróżujących pisarzy. Zdjęcie za pośrednictwem Arga. 23

Rycina 3.8 Jak poznajemy nasze środowisko? Barcelona, Hiszpania, 2022. 24

Rycina 3.9 Spacer ze studentami jako sposób nauczania i wspólnego uczenia się w Blekinge Institute of Technology. Karlshamn, Szwecja, 2015. Więcej informacji na ten temat w raporcie dydaktycznym,

¹¹¹ Robert Gardner, *Human Evolution* (New York: Franklin Watts, 1999).

link do raportu w sekcji Źródła internetowe. Początki edukacji są również związane z chodzeniem - Arystoteles chodził ze swymi uczniami po gajach, tworząc szkołę¹¹². 25

Rycina 4.1 Przenieś pracę na zewnątrz! Valldaura Labs, Barcelona, Hiszpania, 2022, 26

Rycina 5.1 Spojrzenie na miasto z góry, Barcelona, Hiszpania, 2022. 27

Rycina 5.2 Mur i natura, Barcelona, Hiszpania, 2022. 28

Rycina 5.3 Most Oresund pomiędzy Szwecją a Danią, 2022. 29

Rycina 5.4 szyba witryna naprawiona z miłością. Karlshamn, Szwecja, 2021. 30

Rycina 5.5 Wrocławskie bulwary nad Odrą, Polska, 2020. 31

Rycina 6.1. Samotny pieszy, Karlshamn, Szwecja, 2016. Zdjęcie: Sepa Sama. Podobnie jak Kant, Nietzsche, Thoreau i Rousseau uważam, że samotne spacerowanie są bardziej efektywne i pożądane¹¹³. 32

Rycina 6.2. Okna Transamerica Pyramid, San Francisco, USA, 2014. 33

Rycina 6.3. Znak idącej kobiety, Karlshamn, Sweden, 2022. Zdjęcie: Sepa Sama. Zazwyczaj znaki te na całym świecie przedstawiają postać męską. Spośród ponad 20 krajów, które odwiedziłem w Azji, Ameryce i Europie, taki znak znalazłem tylko w Szwecji. 35

Rycina 6.4. Użyj wózka jako swojego biura na zewnątrz! Karlshamn, Szwecja, 2022. 36

Rycina 7.1 Wczesne notatki o chodzeniu, Wrocław, Polska, 2019. 38

Rycina 8.1 Ściana badawcza na Uniwersytecie Kalifornijskim w Los Angeles, dane zebrane przez Sepę Sama i innych studentów, Los Angeles, USA, 2012. 73

Rycina 8.2 Następnie ściana badawcza zostaje przekształcona w 1 egzemplarz książki na Uniwersytecie Kalifornijskim w Los Angeles, USA. Była to część mojej pracy magisterskiej w ramach The Culture Now Project¹¹⁴ w Suprastudio, pod kierunkiem prof. Thoma Mayne i Karen Lohrmann. 2012. Lista innych publikacji, nad którymi pracowałem na UCLA znajduje się pod linku poniżej. To właśnie metoda tablicy badawczej dała początek innym książkom; często sam początek pracy jest najtrudniejszy, jednak użycie ściany w sposób otwarty znacząco ułatwia tę początkową fazę¹¹⁵. 74

¹¹² Keri Smith, *The Wander Society* (London, Uk Penguin Books Australia, 2016).

¹¹³ Jean-Jacques Rousseau, *Reveries of the Solitary Walker* (Oxford: Oxford University Press, 2011).

¹¹⁴ Thom Mayne and Karen Lohrmann, *The Culture Now Project - Midsize America* (UCLA Architecture and Urban Design, 2012).

¹¹⁵ <https://cargocollective.com/UCLA/filter/Publication>

Rycina 8.3 Przeprowadziłem dyskusję z moją promotorką, prof. Aleksandrą Janik, na temat koncepcji gościa i zdaliśmy sobie sprawę, jak pojęcie gościa będącego przyjacielem boga funkcjonuje w języku polskim i perskim. Prof. Janik napisała to na ścianie po polsku, a później ja podzieliłem się tym z innymi studentami. Wiąże się to również z koncepcją podróżników, jak stają się gośćmi. Od osób podróżujących stale czerpię inspirację do tworzenia notatek, m.in. od mojej promotorki (chodzenie po Tokio), Bruce'a Chatwina (niepokój i pisanie), Karla Rocka (kultura Indii i sąsiednich krajów z perspektywy Nowozelandczyka), Evy zu Beck (obozowanie na dziko i dzielenie się opowieściami), Itchy'ego Bootsa (podróżowanie po świecie bez strachu). Wrocław, Polska, 2019. 75

Ryciny 8.4,5 Koleżanki z ASP i artystki, Sana Shahid (pisząca, aby podchodzić do okien, zarówno dosłownie, jak i w przenośni) i Katerina Kouzmitcheva (pisząca, że jest się człowiekiem na podstawie historii chodzenia po Los Angeles i nurkowania w kontenerach). Wrocław, Polska, 2019. 76

Ryciny 8.6,7 Góra, przygotowanie zdjęć na ścianę tuż przed pandemią. Dół, ławka pandemiczna i narodziny dystansu społecznego szkół internetowych. Zrobiłem w domu dwie nowe ściany, jedną na potrzeby mojego doktoratu i jedną dla studentów, aby pokazać proces badawczy zarówno na ASP w Polsce, jak i w BTH w Szwecji. 2020, 2021. 77

Rycina 8.8 W domu, ściana badawcza z bibliografią oraz notatkami z lektury. Karlshamn, 2020. 78

Rycina 8.9 To były mroczne czasy w izolacji i separacji od studia podczas pandemii. Pamiętam, że wyrwałem się z tej ciemności i zrobiłem to zdjęcie. Ten akt tworzenia, robienie notatek, spacerowanie, robienie zdjęć nadaje dynamiki mnie i mojej pracy; to jest jak życie, rzeczy ożywają, ja żyję, dlatego praca się tworzy, notatki się pisza i organizują. Ciemność zostaje pokonana. Karlshamn, Szwecja, 2020. 79

Rycina 8.10 Ściana badawcza ASP i BTH dla studentów objaśniająca propozycje, pracę, notatki, bibliografię. Karlshamn, Szwecja, 2021. 81

Rycina 9.1 Książki i spacerzy Sepy Sama, BLT wywiad prasowy, Ronneby Konsthall Museum, Ronneby, Szwecja, 2016. Zdjęcie: BLT. 83

Rycina 9.2 Zespół The Culture Now Project, UCLA, 2011. Zdjęcie: Culture Now Project. 83

Rycina 9.3 Książka *The Culture Now Project*, Los Angeles, USA, 2012. Zdjęcie: Culture Now Project. 84

Ryciny 9.4,5 Góra, rozdział nt. Merced w książce *The Culture Now Project*. Dół, animacje w ramach wystawy miast w Perloff Hall Gallery na Uniwersytecie Kalifornijskim, Los Angeles, USA, 2011. Zdjęcie: The Culture Now Project. 85

Rycina 9.6 *Notes on Walking: Dandelion has no Field*, Ronneby, Sweden. 86

Ryciny 9.7,8 Góra, notatki w pojemniku, które nie zostały zawarte w ostatecznej wersji książki. Dół,

wnętrze pierwodruku w formacie A5; ostateczna wersja ma standardowy format kieszonkowy. 2022.
87

Rycina 9.9 Polski słój pomysłów na książki, 2012-2022, San Francisco, Karlshamn, Wrocław. 89

Rycina 12.1 Betonowa galeria ASP we Wrocławiu, Polska, 2020. 91

14. Źródła internetowe

Notes on Walking: Dandelion has no Field - książka, dysertacja jako dzieło sztuki.

<https://drive.google.com/file/d/1djvCnaMdp36B1Ovz3VAuYIZ1ICVupDa-/view?usp=sharing>

5.000+ zdjęć o chodzeniu wykonanych i uporządkowanych przez Sepę Sama w czasie studiów doktoranckich. <https://photos.app.goo.gl/NDSAfnHHxAdPj2ay8>

200+ zdjęć związanych z tematyką chodzenia autorstwa Sepy Sama wyselekcjonowanych na wystawę końcową w Polsce. <https://photos.app.goo.gl/C9TRLKT4MBtiPubJA>

Obszerniejsza bibliografia, wyznaczająca kontekst dla pracy doktorskiej.

<https://www.mybib.com/b/jZWOg7>

Think Tank Transbaltic, kolaboracje sprzed studiów doktoranckich.

<http://thinktanktransbalticpilot.blogspot.com/>

Notes on Walking, wstępnie ponumerowane notatki.

<https://docs.google.com/document/d/1r0-7Atd3PGIY5YKhN2QFqxQgd2qcWHcYeyJ3TbYv7Uw/edit?usp=sharing>

Notes on Walking, wstępny porządek alfabetyczny w pierwszym druku próbnym.

https://docs.google.com/document/d/1_N6uMIYMX0cl7KrJFaxxmqRMSiYW8S0jf5VNpjp1F0/edit?usp=sharing

Notes on Walking, wykład w Rydze, konferencja na Łotwie w Jāzeps Vītols Latvian Academy of Music, 2022.

https://www.youtube.com/watch?v=ORxF0pSLgAc&list=PL0qyGztdT3zf_VjiU_3b-tSdneDro7vK&index=4

Notatki o ścianie badawczej jako element pracy dydaktycznej na BTH w Szwecji i ASP w Polsce.

https://docs.google.com/document/d/1FzzclX3_JMSp_BZRgV_cLgw49F9K1kBydt475aCIWpM/edit?usp=sharing

@HomeWhenWalking, Sharing the Journey, <https://twitter.com/HomeWhenWalking>

Publikacje UCLA nad którymi pracowałem. <https://cargocollective.com/UCLA/filter/Publication>

Wszystkie publikacje nad którymi pracowałem.

<https://docs.google.com/document/d/1ue3yQI3PsZBEzplY5xqzIUlrSwyaKKXIJIKDmpfDI08/edit?usp=sharing>

Walking Vaskjala Traveler Letter, rezydencja artystyczna w Estoni, marzec 2022.

<https://docs.google.com/presentation/d/1h9grut7XT3SJSfJaWoDhHQmKtXZJCWUJ5W55b9GFY9o/edit?usp=sharing>

Sprawozdanie z pracy dydaktycznej 180h na ASP we Wrocławiu podczas studiów doktoranckich.

https://docs.google.com/document/d/1P4LcXjc1-croGZkiESTxRoMhsbQowufCRC_BLmKvgZQ/edit?usp=sharing

Mapa miejsc pracy.

https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1oQLwxDfPGjEOQaBEpBBtLH2FJ_kQNg&ll=24.681267762772876%2C139.86194279999995&z=2

Profil osobowy. <https://sites.google.com/g.ucla.edu/sepasama>

CV. [CV Sepa Sama](#)

Portfolio 2002-2022.

https://docs.google.com/document/d/1Eagj6iykeP8Pm_WKvS5J7sZFW-CaGkiGW_kPyJR_cRo/edit?usp=sharing

Link do niniejszego dokumentu.

<https://docs.google.com/document/d/1-qRGhEZIXKfcvSacgr-okir9vtOGDX-egPt8i4seBZY/edit?usp=sharing>

„Świat objawia się tym, którzy podróżują pieszo¹¹⁶.”

—Werner Herzog

¹¹⁶ Werner Herzog, *Of Walking in Ice: Munich - Paris: 23 November - 14 December, 1974* (Vintage Digital, 2014).